Georges Cogniot - Guy Besse

Engels'e göre
Doğanın Diyalektiği

(Dialektik der Natur)

arya yayıncılık

Georges Cogniot
Guy Besse

Engels'e göre;
Doğanın Diyalektiği

(Dialektik der Natur)

Arya Yayıncılık

Arya Yayıncılık
aryayesilelma@gmail.com
aryayayincilik@gmail.com

Seri No: 78

Engels'e göre Doğanın Diyalektiği

Kapak Tasarımı: Eylem Erdem
Dizgi - Mizanpaj: Genim Renas - Yezda Erdem
Redaktör: Hasan Erdem
Çeviren: Turan Erdem
Sertifika No: 12277

Birinci baskı: 2012
ISBN: 978-975-8491-87-2

Baskı: Barış Matbaa Mücellit
Davutpaşa Cd. Güven San. Sitesi. C Blok No: 291
Topkapı / İstanbul
0212 674 85 28

© Arya Yayıncılık 2012
© Bu kitabın yayın hakları 'arya yayıncılık'a aittir.
İzinsiz çoğaltılamaz, kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

Zafer Mh. Dutluk Çıkmazı No:1/5
Bahçelievler / İstanbul
0212 222 38 01 / 0532 223 71 31

Georges Cogniot
Guy Besse

Engels'e göre; Doğanın Diyalektiği

Arya Yayıncılık

İçindekiler

Bölüm Bir 5
Doğa Tektürlü Homojen Bir Bütündür 11
Dünya Hareket Halinde Bir Maddedir 17
Nicelikten Niteliğe Dönüşme 25
İçsel Çelişmenin Rolü 35
Düşüncenin Diyalektiği Dünyanın Diyalektiği 45
Ne Görecelik (rölativizm) Ne Dogmacılık 49
Halkı Bilgisiz Bırakanlara Karşı 55
Bilim ve İşçi Sınıfı 59
Bölüm İki 62
Hayatın Doğuşu 62
Bölüm Üç 73
Marksizm'e Göre Bilginin Kaynağı: İş (Pratik) 73
İdealizmin Eleştirisi 74
Metafizik materyalizmin eleştirisi 79
İş ve Bilgi 82
Marksizm'e Göre Bilginin Ölçütü: İş (Pratik) 93
Kant bilinemezciliğinin eleştirisi 96
Marksist-Leninist Bilgi Teorisi 108
Marksizm ve pragmatizm 115
İzafi Doğru ve Mutlak Doğru 119
Doğru Kavramı 119
Şüpheciliğin Eleştirisi 120
Gerçeğin Diyalektiği 126
Yanlış ve Doğru 136

Bölüm Bir

1

1884-1849 ihtilalleri yenilgiye uğradıktan sonra, gerici bir yönetimin safahatı başladı. Bu koşullar altında bilimsel sosyalizmi geliştirmeye devam edebilmek için Marks ve Engels kendi aralarında bir işbölümü yapmaya karar verdiler. O tarihten sonra, Marks'ın başlıca konusu ekonomik sorunlar oldu. Engels ise tabii bilimlerle felsefe sorunlarını incelemeye başladı.

Engels uzun araştırmalarının sonuçlarını, 1877-1878 yıllarında yazdığı Anti-Dühring adlı eserinde ortaya koydu. Bu eser sosyal ve tabibi bilimler alanında olduğu kadar felsefe alanında da başlıca sorunları aydınlığa kavuşturmuştur. Engels'in

amacı, idealizme karşı, tutarlı bir materyalizm anlayışını savunmaktır.

Bir yanda sonuna kadar tutarlı bir materyalizm, öte yanda felsefi idealizmin bulanıklılığı ve saçmalığı Anti-Dühring'in her satırında beliren iki uçtur.

Bununla beraber Engels tabiatın diyalektiği üstüne daha büyük bir eser tasarlamıştır. Yarım kalan bu eserin bir kısmı taslak halinde, bir kısmı basit notlar şeklinde günümüze ulaşmıştır. Engels Anti-Dühring'i yazarken olduğu gibi, doğanın diyalektiğini hazırlarken de gerici bilim görüşü ile materyalist ve diyalektik bir temele dayanan ilerici bilim görüşü arasında 1870'den beri devam eden çetin savaşta bilerek ve isteyerek yer almıştır. Bu savaş, kapitalist üretim kurumları ile üretici güçler arasındaki ayrılıkları daha da keskinleştiriyordu.

Burjuvazi, emekçilerin devrim tehdidine karşı kendini savunmak için her türlü yönteme başvuruyordu. Almanya'da 1878 yılında, Bismark tarafından, sosyalistlere karşı özel kanunlar çıkarılmıştır. Ondan bir yıl önce, patoloji ve antropoloji bilgini Virchov, Münih bilginler kongresinde, bilimsel öğretimin kısılmasını öngören bir önerge sunmuştur. Gericilik her alanda, polisin baskısına, idealist felsefeyi ve dini güçlendirmek istemiştir. Gericiler, bilim-

sel verileri bozarak idealist felsefe yararına yorumlamaya çalışmışlardır.

İdealistlerin başvurdukları yollardan biri de doğa kanunlarını, saçma bir şekilde topluma uygulamaktı. Toplumsal darvinizim adı verilen bir akımın taraftarları arasında, sosyalizme düşman zooloji bilgini Oskar Schmidt ve sosyalizmi yenileştirmek iddiasında olan kaba materyalist Ludwig Büchner başta geliyordu.

Sosyalizmin düşmanlarından bir başkası, Ernst Haeckel, burjuva aydınların gözünde Darvinizm'i temize çıkarmak için, Darvinizm'in hiç de sosyalist harekete yardımcı olmadığını ispata çalışıyordu.

Fizyoloji alanında ise idealizmin en ideal temsilcisi büyük bilgin Hermann von Helmoltz'tu.

Karl Naegeli gibi mekanist görüş taraftarlarına gelince, bunlar niteliği maddenin hareketinden ayrı, yer değiştiren bağımsız bir gerçek sayıyor ve böylece idealizme kapı açıyorlardı.

Fizik alanında, Rudolph Clausius termodinamiğin ikinci ilkesi (1) ile antropi (2) kavramından hareket ederek, evrenin ısısal

(1) Termodinamiğin ikinci ilkesi: Isı, ayrıca bir iş yapılmazsa, bulunduğu ortamdan daha sıcak bir ortama kendi kendine geçemez. Demek ki ısı kendiliğinden sıcaktan soğuğa bir gidiş gösterir. Buna ters yönde ısı iletmek için ayrı bir enerji ile iş yapmak gerekmektedir.

(2) Antropi: Bir hareket meydana getiremeyecek derecede küçük enerji birimi.

ölümü, dünyanın yaradılışı, eninde sonunda evrende bir ısı eşitliği meydana gelerek her türlü hareketin sona ereceği hakkındaki gerici fikirler ileri sürüyordu.

İspiritizmacılık da bunların üstüne tuz biber ekiyordu.

Ne yazık ki Engels, Doğanın Diyalektiği'ni tamamlayacak zamanı bulamadı. 14 Mart 1883'te Marks'ın aniden ölümüyle tek başına kaldı ve uluslararası işçi hareketini yönetmek ve bilimsel sosyalizmi geliştirmek yalnız ona düştü. Bu devirde onun başlıca bilimsel uğraşı, Kapital'in ikinci ve üçüncü kitaplarını basıp yaymak olmuştur. Geri kalan on iki yıllık ömründe de, yalnız bir yığın makale ve mektup yazmakla kalmamış, bunların yanı sıra gerçekten değerli ki eser de vermiştir. Bu eserlerin birincisi "Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kaynağı" (3) (1884), ikincisi ise "Ludwig Fauerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu"(4)dur (1888). Birinci kitapta bazı yanlışlar olmakla birlikte ilkel toplumlar Marksist açıdan ele alınmıştır. İkinci kitapta ise Engels işçi partisinin felsefe anlayışını belirtmiş ve bütün sorunları, materyalist ve idealist görüşler arasındaki

(3) Cemiyetin asılları, 1935, Dün ve Yarın Yayınları- İstanbul

(4) Ludwig F. ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, 1962, Sosyal Yayınları- İstanbul

savaş açısından ele almıştır.

Engels'in ölümünden sonra, Doğanın Diyalektiği'nin müsveddeleri Bernstein'in eline geçti. Revizyonizmin kurucusu Bernstein ise bu eseri bilerek hasıraltı etti. Sosyal demokratların bu eseri işçi hareketinden saklamalarının sebebi, bütün Marksizm düşmanlarının, Marksizm'i tabii bilimlerden, hatta matematik ve teknikten ayırarak yalnız ekonomik ve sosyal bilimlerle sınırlandırmak istemeleridir. Bu davranışlar, gayet doğal olarak, Marksizm'i felsefeden ayırmak isteğinden ileri gelmektedir. Bu türlü hareketlere, ünlü revizyonist Max Adler'den tutun da, Marksizm alanında sözde uzman sayılan Riazanov'a kadar, bütün Marksizm düşmanları girişmiştir. Riazanov'a göre "Marksizm tabii bilimlerin istilasına uğramıştır."

Tarihi materyalizmi, felsefi materyalizmden ayırmak isteyenler, Otto Bauer'in dediği gibi Marksizm ile materyalizm birbirine suni şekilde bağlıdır demek isterler. Böylece, "insanların bilincini toplumsal çevreleri şekillendirir" diye özetlenebilen Marksizm'in ana fikrinden kurtulmak isterler.

Sosyal demokratların, diyalektik materyalizmden bu kadar çekinmeleri köklü bir kaygıya dayanmaktadır. Onlar yıllardan

beri bu kaygıyla titremektedirler. Bu korku, Bernstein revizyonizminin ünlü yardakçılarından biri olan Prof. Konrad Schmidt tarafından, Anti-Dühring'e vaktiyle yazılan önsözde bile ifade edilmiştir. Prof. Schmidt bayağı öfkelenerek şöyle demektedir. "Diyalektik, karmakarışık anlamlar ve haklı itirazlar yaratacak niteliktedir." Bu endişeyi paylaşan M. Pierre Naville ise şöyle demektedir: "Şu Marksizm keşke diyalektiksiz ve felsefesiz olsaydı!"

Bunlar boşuna kürek çekmektir.

Engels, ***"Diyalektik bizim en iyi çalışma aracımız ve en keskin silahımızdır"*** der.

Marks ise şöyle yazmıştır: ***"Bu iki yönü birbirinden ayırmak imkansızdır. İnsanlar var oldukça tabiatın tarihi ile toplumun tarihi birbirini etkileyecektir."***

2

Doğa Tektürlü Homojen Bir Bütündür

Astronomi, fizik, kimya ve biyoloji bilimlerinde son yüzyılda meydana gelen değişiklikler ve ilerlemeler dolayısıyla Engels'in ileri sürdüğü fikirlerde, çok doğal olarak eskiyen ve değişen taraflar vardır.

Engels'in fikirlerini değerlendirirken, dogmatik bir görüşe saplanarak, bugün için geçerli olmayan şu veya bu kurala sıkı sıkıya tutunmak diyalektik materyalizmin yaratıcı ilkesine aykırı olur.

Örnek olarak elektrik konusunu ele alalım. O zamanlar henüz gelişmemiş bir bilidalı olduğu için Engels bu konuda akla

yatkın bir teori kuramadığını kendisi söylemiştir.

Örneğin Engels, elektrotlardan çıkan "maden parçacıklarının" yayılmasını kıvılcım elde etmek için başlıca şart sayıyordu. Bu konuda yanılmıştır. Ama elektriğin, maddenin hareket şekillerinden biri olduğu yolundaki düşüncesi bugün bilimsel olarak doğrulanmıştır.

Engels, idealizm ve metafizikçe bozulmuş olan yepyeni çözüm yolları bulmuştur. Bilimlerin sınıflandırılması, insanın ve hayatın kaynağı, evrende madde devri daimi gibi pek çok konuda ileri sürdüğü çözüm yolları bugünde önemini korumaktadır.

Engels, bilginlerin doğa olaylarını ve nesneleri birbirinden ayrı şeylermiş gibi ele almalarını kınar. Bu şekilde olayları ve nesneleri birbirinden bağımsız olarak ele alıp incelemek, tarihin belli bir çağı için kabul edilebilir ama artık o çağ kapanmıştır. Bu yöntemin kullanılışı Rönesansta ve ondan sonra, bilgilerin gelişmesiyle orantılı olarak belirli bir şekil kazanmıştır. Gerçekten de bu türlü davranış, 18. yüzyılın sonuna kadar bilimin dünyayı keşfetmesine ve elde edilen bilgilerin sistemleştirilmesine yaramıştır. Evrenin kesin sınırlı parçalara bölünmesi, eşya ve olayların belirli adlar

altında sınıflandırılması, 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar gerçekleşen büyük gelişmenin etkeni olmuştur. Fakat bu yöntem, eninde sonunda, eşya ve olayları başka olaylarla olan ilişkilerini göz önünde tutmadan değerlendirme alışkanlığı haline gelmiştir. Oysaki olayları bilimsel bir gözle incelediğimiz zaman göze çarpan ilk özelliğin "karşılıklı etki" olduğunu görürüz.

Engels hareketin değişik şekilleri olmadığını, yani çeşitli bilimler arasında kesin sınırlar bulunmadığını ortaya koymuştur. Bilimlerin birbirine etkisi ve evrensel ilgisi üzerinde ısrarla durmuştur. Ona göre, 19. yüzyılın ikinci yarısında, bilimlerin değişimini ve karşılıklı etkilerini belirtecek şekilde tabiatın tam bir tablosu çizilmiş olmalıdır. Engels, o zamana kadar kimya, fizik, mekanik, biyoloji şeklinde birbirinden bağımsız sayılan doğal bilimlerin birlikte ele alınması gerektiğini, bunun daha verimli olacağını göstermekle geleceği de etkilemiştir. Durmadan bu konuya dikkati çekmiş, elektro-kimya ile proteinlerin suni şekilde elde edilişi üzerinde durmuştur. Engels'in bıraktığı notlar arasında kehanet sayılabilecek şöyle bir parça vardır:

"Wiedemann elektrik kıvılcımını, kimyasal bireşim ve ayrışım olayı ile açıklayarak bunun

daha çok kimya bilimini ilgilendirdiğini ileri sürüyor. Kimyacılar ise aynı olayın fizik bilimini ilgilendirdiğini ileri sürüyorlar. Böylece her iki taraf da, molekül bilimiyle (fizik) atom biliminin (kimya) birleştiği bu noktada yetkisiz olduğunu ileri sürüyor. Oysaki asıl önemli sonuçların sağlanacağı nokta burasıdır."

Engels gibi bir diyalektikçi için tabiat bir sistem, homojen, tektürlü bir bütün teşkil eder. Tersine, metafizikçiler için ise, eşya ve onun zihindeki yansımaları, yani algılar birbirinden ayrı, hareketsiz, donuk, devamlı şeylerdir ve arka arkaya, birbirinden bağımsız olarak incelenebilirler. Metafizikçi, gerçekleri toptan inkar ederek, hiçbir bilimi aracı kılmadan düşünür ve sadece evet veya hayır der. Bundan öteye varan her düşünce onun için şeytan işidir.

Metafizik düşünceye göre tabiat, aralarında organik bir bağ bulunmaksızın, eşya ve olayların uyumsuz ve rastgele bir yığınından ibaretti. Eşya ve olayların bu rastgele düzensizliğinden ilk nedeni çıkarmaya imkan yoktu. Hatta Helvetius gibi güçlü bir düşünür, Shakespeare'in ünlü bir eserini, bir lordun bahçesinden birkaç geyiğin çalınması olayına, Corneille'nin bir eserini de şairin şiir sever güzel bir hanıma karşı beslediği aşka dayayarak yazdığını bir sıra

rastlantısal ilintilerle açıklamaktadır. Helvetius şöyle der:

"Doktorların söylediğine göre, VIII. Henri'nin kadınlara aşırı düşkünlüğünün sebebi, cinsi kudretinin yüksekliğidir. O halde İngiltere Katolik kilisesinin yıkılmasını bu cinsi kudrete borçludur. Eğer büyük olayların gizli sebepleri bu şekilde ortaya çıkarılacak olsaydı, muhakkak ki, tarihi değerlerini asaletini kaybederlerdi. Ama bu şekilde daha öğretici olurdu. (De L'Homme, 1, 8)"

"Şu veya bu sonucu meydana getiren bilinmeyen sebepleri" *tesadüf* ile açıklayan Helvetius, tesadüfü ilkel bir nedensellikle (determinizm) birleştirmekte ve insanı düpe düz güçsüz bir varlık olarak göstermektedir.

Voltaire, *"Gelenekler Üstüne Deneme"* adlı eserinde, Roma İmparatorluğunun yıkılış sebeplerini araştırmakta ve bu yıkılışı geleneklerin bozuluşuna bağlamaktadır. Halbuki esas sebep bu değildir. Roma İmparatorluğunun yıkılışı daha derin sebeplere dayanır. Hatta geleneklerin değişmiş olması da bu sebeplere bağlıdır.

18. yüzyıl Fransız materyalistleri, toplumsal olayları doğuran sebeplerin çokluğu karşısında, bu temel görüşten ayrılama-

mışlardır. Onlara göre yeni bir kanunun kabulü bir çok durumlara bağlıdır. Her şeyden önce kanun koyucunun tutumunun önemli bir rolü vardır. Fakat kanun koyucu da zamanın koşullarını göz önünde tutmak zorundadır. Paris'teki hava ise Afrika'dan esen bir sam yeli ile pekala değişebilir ve böylece birbirin etkileyen sebepleri sonsuza kadar götürmek mümkündür.

Görülüyor ki metafizik, dünyanın karmaşık yapısını açıklamakta yetersizdir. Diyalektik ise, metafiziğin tam tersine, "evrensel ilişkilerin bilimidir."

3

Dünya Hareket Halinde Bir Maddedir

Diyalektik temele dayanmayan bilimin ikinci özelliği, eşyanın mutlak hareketsiz olduğu kanısıdır. Buna göre, Dünya durmadan işleyen bir makinedir, değişmez, her zaman ne ise odur. Bu kuram, bilimi, tanrıbilimin hizmetine koşarak, dünya makinesini işleten bir makinist bulunduğu düşüncesine götürür, bu ise bilimi kötürümleştirir.

Yine Helvetius'a dönelim, *"Ruh Hakkında Konuşma"* adlı eserinde şu satırları okumaktayız:

"Öyle görünüyor ki Tanrı, varlıklar için ruh

alanında olduğu gibi, madde alanında da tek bir ilke koymuştur: Var olanla, var olacak olan her şey, zorunlu bir gelişmeden ibarettir." (Ruh Hakkında Konuşma III. Bölüm IX)

İnsanı da içini alan bu mekanik anlayış -La Meitrie buna insan makine der- hakkında Langevin şu yargıda bulunmaktadır:

"Geçmişimizi ve geleceğimizi mekanist nedenselliğin, evreni açıklarken dayandığı ilke ile açıklarsak, insana, hatta bilime sadece olanı biteni seyretmekten başka bir şey kalmaz. Tıpkı astronomide olduğu gibi. Bu bizi tam bir kaderciliğe götürür. Tabiata etkimek ihtiyacından doğmuş olan bilim, bu çelişik durumuyla tabiata etkimek imkanını inkara kadar varır."

Bilginler, insanın bilincine bağlı olmaksızın, nesnel bir dünyanın varlığından hiç şüphe etmiyorlar. Tabiatın kendi değişmez kanunlarına göre hareket ettiğini kabul ediyorlar. Bilginlerin nesnel tabiatla, tabiat kanunları arasında kurdukları ilişki, metafizik bir düşünce olarak kalıyor. Bu anlayışa göre, tabiat bir kere kurulduktan sonra, değişmez kanunlara göre işleyen karmaşık bir makinedir. Mekanik nedenselliğin tabiatla tabiat kanunları arasında yaptığı bu açık ayırım, din için bulunmaz bir fırsat ol-

muştur. Çünkü dünya makinesini harekete geçirmek için bir tanrı gerekmektedir.

Helvetius şöyle yazmaktadır: *"Tanrı maddeye emretti: Sana kuvvet verdim! Tanrı böyle der demez bütün elementler hareket kanununa uyarak.. binlerce biçim altında birleşti.." (Ruh Hakkında Konuşmalar, aynı bölümden)*

Tabiat bir sabah elde ettiği bu harekete "Denge ve düzen içinde" o günden beri devam etmektedir. Alp dağlarında deniz hayvanlarına ait fosiller bulunduğu zaman, Voltaire bunların gezginler tarafından oraya götürülmüş olduğunu ileri sürmüştür. Denizin bir zamanlar oraya kadar gelmiş olabileceğini aklı almıyordu. Linne, buzlar içinde bulunan taşlaşmış hayvan kalıntılarını bir tabiat cilvesi sanıyordu. Bunların geçmiş devirlerde yaşamış olan hayvan ve bitki türlerinin kalıntıları olduğunu düşünemiyordu.

Marksçı diyalektiğe göre, *tabiat hareket halinde maddedir.* Hareket maddeye özgü bir şeydir, ilk etken değildir.

Yukarıda gördüğümüz gibi, mekanist maddecilik, madde ve hareketi iki ayrı kavram olarak görüyor. Madde bir kez yaratıldıktan sonra, artık harekete koyulmak zorundadır. Olaylar Tekvin'de (Tevrat'ı oluşturan beş kitaptan biridir. Yaratılış

anlamına gelir.) anlatıldığı şekilde geçer: "Tanrı, önce canlı varlıkları yaratır, sonra onlara bir ruh üfler." Mekanist anlayışa gelince, Engels'e göre bu anlayış düpedüz "tanrıbilimden alınmıştır."

Çağdaş bilim, Engels'in, hareketin yokedilmezliği hakkındaki düşüncesini doğrulamıştır. Zira hareket, enerjinin dönüşümü ve korunması ilkesinden başka bir şey değildir.

Bütün bilimler hareketle maddenin birliğini doğrulamıştır. Mekanist anlayış, kütleyi mutlak ve değişmez saymış ve onu madde ile aynı şey kabul etmiştir. Bu anlayışın fiziksel temeli, Einstein ve Paul Langevin tarafından bulunmuş olan, kütlenin ve enerjinin birbirine dönüşümü kanunu ile çökmüştür. Enerjisiz kütle yoktur ve her enerji bir kütlenin belirtisidir. Her kütle belirli bir miktar enerji demektir. Her enerji belirli bir miktar kütleyi ifade eder ve bu kütle miktarının ışık hızı karesiyle çarpımına eşittir. Belli bir miktardaki sıcak su, aynı miktardaki soğuk sudan kütlece ağırdı. Böylece fizik, kaynağını metafizikten alan, maddeyi hareketten ayrı ve durgun saymaya eğilim gösteren eski bilimlerin özelliği olan madde ve hareket ayırımını ortadan kaldırmıştır.

Zamanımızdaki idealist felsefe taraftar-

larının, hareketin maddesiz olduğuna dair çabalarını anlatmaya yerimiz ve zamanımız yoktur.

Bergson'un, Oxford'da verdiği konferansta, ileri sürdüğü anlaşılmaz formül bilinmektedir: hareketin bir dayanağa ihtiyacı yoktur, hareket bir hareket doğrucuyu gerektirmez.

Bu görüş, enerjetizmin bir özetidir. Bu akım XIX. Yüzyılın sonu ile XX. Yüzyıl başlangıcında meydana çıkmıştır. Buna göre enerjinin dışında hiçbir şey yoktur. Kütle bile birikmiş enerjiden ibarettir.

Bilindiği gibi, elektron ve radyoaktivite alanında yapılan yeni buluşların sonucu olarak ortaya çıkan bu felsefi yenilik iddiası, Kant'ın savunduğu, cevhersiz kuvvet, maddesiz hareket tanımlarından esinlenen dinamizmin eski fizik kavramlarını yeniden ortaya sürmekten başka bir şey değildi.

Lenin, *"Materyalizm ve Ampiriyokritisizm"* adlı eserinde, hareketi maddeden ayıran idealistlere çatmıştır. İdealistler, maddesiz hareketin varlığını kabul etmekle, gerçekte hareket eden yalnız ruhtur demek isterler –"Spritius ferebatur super aquas"- ruhun bir dimağa ihtiyacı yoktur. Lenin şöyle der:

"Maddeyi hareketsiz olarak düşünmek çabası, düşünceyi maddeden ayırmaya varır. İdealist felsefe denilen de budur."

İdealist felsefe taraftarları, bu devirde bile, saldırılarından vazgeçmemişlerdir. Bilim, örneğin bir foton'un (ışık paketi) bir elektronpoziton çifti haline geldiğini ileri sürer sürmez karşıt bilim bundan hareket ederek, "gayri maddi ve sırf hareketten ibaret olan enerjiden madde doğmaktadır" diye bir sonuç çıkarır. Ve aynı şekilde, elektron ve poziton çiftinden bir foton'un meydana gelişi ise, onlarca, enerjinin maddeden kurtulması olarak kabul edilir. Paul Langevin ve Jacques Solomon, bunun bir söz cambazlığından başka bir şey olmadığını gösterdiler. Halbuki olayın aslı şudur: Diyalektik materyalist öğretinin parlak bir şekilde ispat ettiği gibi, hareket ve madde ayrılmaz bir bütündür, elektron ve pozitonlar ışık halinde iken dahi maddedirler, fakat hareket halindedirler. Birinin ötekine dönüşümü, hareket halindeki maddenin, diğer şekillerinden birine dönüşümünden ibarettir.

Polisin aydınlar için çıkardığı Kanıtlar adlı derginin Aralık 1951 sayısında, Paul Epstein tarafından çekirdek fiziği hakkındaki şu cümlenin bulunuşu manidardır.

"Madde sözü, XVIII. Yüzyıldaki fikirlerin bir kalıntısı ve modern bilim sözlüğünde yeri olmayan boş bir sözdür."

İdealist felsefenin bu şekilde kayırılması, bu öğretinin sosyal ve siyasal anlamı ve pratik faydası bakımından bir yığın nutuktan daha etkili olmuştur.

Bazı ekzistansiyalistler (varoluşçular) ise, materyalizmi gözden düşürmek için şöyle demektedirler: Maddenin başlıca özelliği, hareketsizlik ve yeni bir şey yaratma kabiliyetsizliğidir. Paul Langevin, bu türlü düşünceleri bilim alanında iki bin yıl geç kalmış fikirler olarak görmektedir.

Gerçekten, eski yunanlılar bile, maddeye özgü hareket kavramına ve doğanın durmadan değiştiği sonucuna varmışlardır.

Engels, modern mekanist materyalizmin, eski felsefeye göre ne kadar geri olduğunu şu satırlarla belirtmektedir:

"Eski Yunan filozoflarına göre dünya kaostan çıkmış temelli bir şeydir, durmadan değişip gelişmektedir ve devamlı bir oluşun sonucudur. Çağımızın bilginlerine göre ise, dünya hareketsiz ve değişmeyen katı bir şeydir. Öyle bir şey ki, hatta bu bilginlerin çoğu onu bir anda yaratılmış farzetmektedirler."

Engels şunu vurgulamaktadır, doğanın

hareketsiz ve durgun olduğu inancı, zamanındaki bütün felsefe akımlarına hakimdi. Hatta en büyük bilginler bu inancın dayanaklarını sarsmalarına rağmen bu böyle olmuştur. Örneğin Kant, güneş sistemini, nebülöz kuramıyla, bir oluşum sonucu olarak açıklamıştır. Lyell, yer yuvarlağının yavaş yavaş değiştiği fikrini getirmiştir. Robert Mayir, Joule ve Carnot, ısının mekanik enerjiye ve mekanik enerjinin ısıya dönüşümünü ispat etmişlerdir. Oken, Lamarck, Baer ve nihayet Darwin, biyoloji alanında yenilikler getirmişlerdir.

XIX. yüzyılın bütün buluşları, dünyanın durgun ve hareketsiz olduğu görüşünde gedik üstüne gedik açmıştır. Fakat buna rağmen, burjuva sınıfının çıkarı için bu eski görüş daima korunmuştur.

Eskiye bağlılık, sadece dinsel kuramlara değil, bilime de hakim olan bir kuvvettir.

4

Nicelikten Niteliğe Dönüşme

Engels, nicelikten niteliğe geçişin açıklamasını; "gelişme, niceliksel (kantitatif), önemsiz, gizli ve tedrici değişimlerden, temelli, belirgin, yani niteliksel olan değişimlere geçiş anlamına gelir" demiştir.

Bir metafizikçi için gelişme, var olanın hiçbir temel niteliksel değişmeye, devrimsel sıçramaya uğramaksızın basit bir şekilde çoğalması, büyümesi ya da basit bir şekilde azalması demektir. Sıçrama ise, ona göre, doğa düzenini "gayri meşru şekilde" zorlama demek olacaktır. Mekanist görüş taraftarı, her şeyi nicelik olarak görür ve

bütün nitelikleri katıksız niceliklere döndürür.

Diyalektik ise, nitelikle niceliğin birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğunu ileri sürer. Biri ötekinden daha az gerçek değildir.

Nitekim değiştiği yerler, düğüm noktalarıdır. Burada hareketin niceliksel birikimi veya azalımı, ilgili maddenin durumunda niteliksel bir değişim meydana getirir. Böylece nicelik niteliğe dönüşmüş olur.

Engels'in verdiği bir örneği, suyun buhar haline geçişini ele alalım. Su molekülleri, suyun ısısını yükselterek kinetik enerjisini artırdığımız zaman belli bir enerji düzeyine ulaşırlar. Bu düzeyde belli bir miktarda molekül için kohezyon (birbirini çekme kuvveti) kalmamıştır. Bu aşamaya buharlaşma aşaması denir. Gerçekte, değişme, tek bir değiştirici sebebe bağlı değildir. şöyle de söylenebilir. A, B, C özelliklerini taşıyan X, Y, Z gibi çeşitli değişkenlere bağlı bulunan hiçbir fiziksel nesne, X, Y, Z'nin yalnızca artması veya azalmasına bağlı olarak devamlı bir şekilde değişmez. Aksine, değişkenlerin, belli değişme noktalarında, kesinlikler, sıçramalar ortaya çıkar ve A, B, C özellikleri, o ana kadar akla gelmeyen İ, J, K gibi özelliklere dönüşerek sonuçlanır.

Fizik ve fiziksel kimya, bugün bu ka-

nunun uygulanabileceği sayısız örnekler sunmaktadır. Kuantum (en küçük enerji birimi) mekaniği bunun anlamını daha da derinleştirmiştir. Paul Langevin'in yazdığı gibi, tabiat diyalektik anlamda sıçramalarla oluşur. Bu sıçramalar özellikle, "bir atomun, elverişli kuantik hallerden birinden, bir diğerine geçişi anında meydana gelir."

Şimdi tamamen anlaşılmıştır ki, maddenin her derecesinde, yani atomda, kimyasal bileşiklerde, canlı maddede ve hatta canlıda hüküm süren doğa kanunları, kendilerinden küçük kanunların basit bir toplamından ibaret değildir. Daha da ileri giderek diyebiliriz ki her yeni nitelik, bu yeni nitelik oluşurken, onda harekete geçen yeni kanunlara bağlıdır.

Maddenin hareket şekilleri, tabiat olayları karda sayısızdır. Her "nitelik", kendine özgü özellikleri olan bir hareketin ayrı bir biçimini gösterir. Örneğin, Lenin'in Engels'in, hareketin en yüksek şekli olan insan düşüncesi hakkındaki fikirlerini nasıl geliştirdiğini biliyoruz. Lenin, duyguyu maddenin hareketine bağlayan kaba materyalistlerin mekanist görüşüne karşı koymuş ve duyguyu "hareket halendeki maddenin özelliklerinden biri" olarak yani özel ve üstün bir nitelik taşıyan bir hareket şekli olarak tanımlamak gerektiğini belirtmiştir.

Tabiatın Diyalektiği'nde, insan aklının "organik maddenin en yüksek ürünü" olduğunu okuyunca, Mösyö Naville her halde yüzünü buruşturmuştur. M. Naville'nin açıkladığına göre: Engels davranış psikolojisinden, M. Watson'dan, Amerikan behaviorizminden (1) M. Sherington'nda refleksolojisinden (2) habersizdir. Bu yüzden bilincin, insan bilincinin, bedensel bir organın ürünü olduğunu boşuna tekrarlamışlardır. Bu düpedüz bir "ayıp"tır.

Kahrolsun Karl Marks ve Engels! Yaşasın Sherrington"un idealist refleksolojisi! Ve yaşasın davranış "bilimi"! (Behavlorizm). O davranış bilimi ki, canlı varlıkla bilinç arasındaki ayrılığı görmezlikten gelerek, gericiler için Engels'in temel sorun saydığı varlık mı önce gelir, yoksa düşünce mi sorununu ortadan kaldırmak bakımından bulunmaz bir fırsat sağlamaktadır.

M. Pierre Naville, Marks ve Engels'i kaba bir materyalizm yapmakla suçlayarak düpedüz yalan söylemektedir.

M. Naville çok okumuştur. Fakat ne yazık ki yakınlık duyduğu ve fikirlerini benimsediği kimseler Marksizmin düşmanlarıdır. M. Naville, "düşünen dimağ

(1) Davranış psikolojisi
(2) Tavır ve davranışları reflekslerle açıklayan psikoloji okulu

materyalizmin yüz karasıdır" diyen Max Adler'le aynı fikirdedir. Materyalist düşüncenin, bir dimağ ürünü olduğunu sanarak basit bir görüşle epifenomenizmin (1) kabalıklarına düşmüşlerdir.

Canlının bağlı bulunduğu aşağı derecedeki kanunlar, şüphesiz, üstün dereceye gelmekle ortadan kalkmazlar. Fakat kelimenin diyalektik anlamında "yükselirler". Yani aynı zamanda yüksek bir düzeye ulaşır ve onun üstüne çıkarlar.

Canlı tabiatın gelişmesini sırf niceliksel bir oluş gibi gösteren biyolojistlerin yanlış düşündükleri anlaşılmıştır. Onlara göre yüzyıllardan beri süregelen esrarengiz bir katılım (veraset) cevheri (yani hücre çekirdeğindeki genler), dış ortamın her türlü etkisinden korunabilen ve niteliksel bir değişime uğramaksızın kuşaktan kuşağa geçen bir cevher vardır. Onlara göre, bitkilerin ve hayvanların gelişimi, değişmez genlerin, şu veya bu tarzda, niceliksel birleşme ve kümeleşmesinden ibarettir. Micurin (2) biyolojisi ise, aksine canlı tabiatın gelişimini niceliksel değişimlerle sonuçlanan niteliksel değişiklikler zinciri olarak kabul etmek-

(1) Felsefe ve psikoloji kavramı. Buna göre, bilinç, psikolojik olaydan doğar, fakat onları etkilemez. (2) Rus biyoloji bilgini. Kalıtım ve yeni teorilerin meydana gelişi üzerinde yaptığı araştırmalarla klasik kalıtım kuramlarını yıkmıştır.

tedir.

Gelişme, dönerli bir hareket, yani öncekinin basit bir tekrarı haline gelince durur. Gelişen bir hareketin var olabilmesi için basitten beşiğe, aşağıdan yukarıya yükselen bir yörünge gerekir.

Engels'in hayatın kaynağı hakkındaki fikirleri çok büyük bir önem taşır. Engels, "ebedi bir hayat" bulunduğunu ve hayat tohumunun dünyaya dışarıdan geldiğini kabul eden Liebig ve Helmoltz'un idealist varsayımına itiraz eder. Bu varsayım, albüminin ebediliğine, basitlik ve oluşu bakımından karbon'un ebediliğine, ilkel organik şekillerin ebediliğine dayanır. Aynı zamanda Engels'e göre "tabiatın milyonlarca yılda meydana getirmiş olduğu şeyi bir miktar kokmuş suyla yirmi dört saat içinde elde etmek mümkündür" şeklindeki saçma bir düşünce, yani canlının kendi kendine oluşumu kuramı basit ve kaba materyalizmin buluşudur. Hayatın yer yüzünde ortaya çıkışı olayı, ona göre, albüminci cisimlerin, kimyasal yoldan meydana gelişlerini sağlayan koşullara bağlıdır. Nitekim sonraki bilimsel çalışmalar, bütün hayat şekillerinin, özellikle en temelli olanların, albüminlere, şimdiki deyişle proteinlere bağlı olduğunu göstermiştir.

Marcel prenant bu konuda şöyle yazıyor:

"... Yeni buluşlar, esasen bu konunun, başka bir diyalektik yönünü ortaya koymuştur. Engels, dahiyane bir görüşle bunu şöyle ifade etmiştir: "Hayat, albüminsi cisimlerin çeşitli şekillerinden biridir." Engels, Tabiatın Diyalektiği'nde bir çok kere şunu belirtmiştir: albümin molekülleri, durgun basit, ayrışabilen bileşikler değil, aksine hayat süresince devamlı oluşum halinde bulunan cisimlerdir."

Bu alanda Engels'in esas niyeti, cansız dünyadan canlı dünyaya, yani basitten yükseğe geçişi, bir şekilden diğerine niteliksel değişimi göstermiştir. Engels insanoğlunun yeryüzünde belirişini incelediği zaman, Darwin'in dar biyolojik görüşünün üstüne yükselerek, bu olayın yeni niteliğini ortaya koymaktadır. Engels'e göre, maymun dimağından insan dimağına geçişi sağlayan etken önce iş, sonra da dil olmuştur. Bir maymun sürüsü ile bir insan topluluğunu ayıran en belirgin özellik, yapılmış aletlerin yardımına dayanan insan elinin yaratıcı çalışmasıdır. İnsanın bugünkü duruma gelişi, biyolojik olarak tabiata uymasından değil, ihtiyaçlarını sağlamak için bir üretim çalışması ile tabiatı kendine

uydurmasından doğmuştur. Engels şu sonuca varır. "İnsanın hangi koşullar altında yeryüzünde belirdiği asla bilinemez!"

Yeni bir sıçrama, bir mutasyon, tabiatta yeni bir tür doğurmuştur.

Sırf niceliksel değişimlerin bir devamı olarak görülen, yani evrimsiz devrimsiz tedrici gelişmelerin bir sonucu olarak düşünülen bir hareket diyalektiğe düpe düz aykırıdır.

Tarihin akışını durdurmak, bugünkü köhne düzeni savunmak için ümitsizce çırpınan burjuva kuramcılar, kapitalizmi içinden kemiren çelişmeleri saklayarak bugünkü toplumun "ebediliğini ve değişmezliğini" ispata çalışmaktadırlar.

Halk yığınlarını kandırmak için, kapitalizmden sosyalizme geçmek gerektiğini sözde kabul eden sağcı sosyalistler ise, bu geçişin bir devrime ihtiyacı olmadan, kapitalizmin sarsıntısız değişmesiyle sağlanacağını ve böyle olması gerektiğini savunmakta, iç çelişmeleri gizlemeye çalışmaktadırlar.

Ani bir sıçrama ile meydana gelen niteliksel değişmeyi inkara çalışan metafizik görüş, yeryüzünde gerici güçlerin kuramı olmakta devam etmektedir.

Ama tek yönlü daha başka bir görüşten de sakınmak gerekir. Gelişmenin sıçrama-

larla olduğunu kabul eden bu dar görüş dahi, sadece metafizik bir görüştür. Bu görüşün temsilcilerinden biri Cuvier'dir. Cuvier, eski türlerin kayboluşunu ve yeni türlerin meydana gelişini, jeolojik tufan kuramıyla açıklamak istemiştir. Yeryüzünden zaman zaman büyük sarsıntılar olmuş ve mevcut varlıkları telef etmiştir. Bir zaman sonra da, tamamen değişik şekilde, yeni organik varlıklar ortaya çıkmıştır. Yer sarsıntıları daha önceki gelişmelerle ilgisiz olarak birden meydana gelir. Bunlar, zorunlu kanunlara uyan diyalektik sıçramaların aksine olağan olaylardır. Bu türlü olayların akışını tek bir süreç göstermez. Bu olaylar, aralarında hiçbir bağ bulunmayan aşamalar şeklinde belirir.

Bu kuram, biyoloji alanında Hugo ve Vries'in ileri sürdüğü, bağımsız mutasyon kuramıyla bir ve aynı kapıya çıkar. Ona göre her mutasyon, daha önce tedrici bir şekilde birikmiş hareketlerin bağımsız bir sonucudur.

Bu tür anlayışların mantığı bizi tabiatın "yeniden ve daha iyi bir nesne yaratmak" için zaman zaman başvurduğu tanrısal bir gücün varlığına ve tabiatın yaratıcılığını benimsemeye kadar götürür.

Politik bakımdan buna uygun eğilim küçük burjuva temsilcileri olan anarşistlere

özgü sıçrama kuramı ile açıklanır. Onlara göre, gelişme bir hazırlığa ihtiyaç olmaksızın sıçramalarla meydana gelir.

Marksist diyalektik, yalnız sıçramaları düpedüz inkar eden görüşlere karşı çıkmakla yetinmez, aynı zamanda gelişme için gerekli aşamaları inkar eden ve daha önceki niceliksel değişmelerle hazırlanmış olan niteliksel sıçramaları görmemezliğe gelen idealist sıçrama anlayışını da reddeder.

5

İçsel Çelişmenin Rolü

Engels, Tabiatın Diyalektiği'nde sadece her şeyin hareket halendi olduğunu ve hareketin etkinliğini açıklamakla yetinmemiştir. Tabiri caizse, hareketin zembereğini de göstermiştir: nesnenin veya sürecin içinde taşıdığı içsel çelişme.

Metafizik, eşyadaki içsel çelişmeyi inkar eder. Metafizik, ya gelişmenin kaynağı dış kuvvetlerin birbiriyle çarpışmasıdır, der ya da bu konuya değinen sorulardan kaçınır.

18. yüzyıl Fransız materyalistlerini ele alalım. Bazıları daha o zaman madde ile hareketin ayrılmazlığını anlamışlardır. Baron d'Olbach, Tabiatın Düzeni adlı ese-

rinde şöyle yazmaktadır: madde kendi gücüyle hareket eder, harekete başlaması için de dıştan bir etkene ihtiyacı yoktur. Fakat aynı Fransız materyalistleri hareketin başlangıcı hakkında bilimsel açıklamalar yapamadıkları gibi, bu önemli sorunun çözümünden vazgeçmeyi temel görüş olarak kabul etmişler ve böylece de meydanı tanrıbilimcilere bırakmışlardır. La Mettrie'nin dediğine göre, hareketin mekanik niteliğini araştırmak boşuna zahmet olacakmış.

Daha sonra Lenin göstermiştir ki, her gelişmenin kaynağı karşıtların çatışması ve kaynaşmasıdır. Bu kuram, Marksist diyalektik yöntemin çekirdeği, hatta temelidir. Karşıtlar belirmeden, çatışmadan, biri diğerini yok etmeden gelişme olamaz. Nesnelerin ve olayların karşılıklı ilişkileri değişme, gelişme ve hareket halinde düşünmeye başladığımız andan itibaren -bunun dışında bir davranış bilimsel değildir- tabiri caizse çelişmelerin üstüne basmış oluruz. Tabiatta durmaksızın bir nesne doğup gelişmekte, bir başkası ise varlığını yitirmektedir. Eski ile yeni, ölenle doğan, göçenle büyüyen arasındaki savaş ilerlemenin ve gelişmenin kanunudur.

Karşıtlar hem yan yana, iç içe, bir arada, birbirine bağlı, hem de uyuşmazlık ve savaş halindedirler.

Engels şöyle der:

... Negatif ve pozitif uçlar gibi, bir uyuşmazlığın iki kutbu birbirinden ayrılmaz oldukları kadar birbirine karşıttırlar da. Ve bağdaşmazlıklarına rağmen iç içedirler.

"Diyalektik Sorunu Üstüne" adlı bir yazısında Lenin, karşıtların çatışması ve birleşmesi kanununu bir sürü örnek vererek evrenselleştirmektedir.

Matematikte + ile -, diferansiyel ile entegral, mekanikte etki ve tepki, fizikte elektrikte negatif ve pozitif, kimyada atomların birleşmesi ve ayrılması, sosyal bilimlerde sınıfların mücadelesi.

Günümüzde bilimler eşyanın çelişmelere dayanan özelliklerini daha da aydınlatmaktadırlar. Örneğin, fizik bilimi, atomun karşıt güçlere dayanan karmaşık dünyasını ortaya çıkarmış bulunmaktadır. Eskiden ışık, elektron ve diğer maddeler alanında dalga ve parçacık kuramı gibi zıtların kesin ayrılığı bugün için bütün değerini yitirmiştir. Louis Broglie'nin dediği gibi, dalga ile zerre, ışık bakımından da, madde bakımından da "birbirine ayrılmaz şekilde bağlı şeylerdir."

Paul Langevin, karşıt güçlerin dalga ve

zerre şeklinde birarada bulunduğunu belirttikten sonra şöyle demekte;

"Bütün bilimlerin tarihi, buna benzer diyalektik süreçlerle doludur. Ben, diyalektik materyalizmin temel fikirlerini kavradıktan sonra fizik bilimini daha iyi anlamaya başladım."

Öte yandan Miçurin biyolojisi, organik maddelerin oluşum ve gelişiminde rol oynayan derin ayrılıkları, karşıt güçleri ortaya koymuş ve bunların organizma ile dış ortamın karşılıklı etkisi içinde belirip kaybolduklarını göstermiştir.

Hayvanların sinirsel etkinliklerini inceleyen Pavlov kuramı ise uyarım, yasaklama, ışınım ve yoğunlaşma gibi ruhsal hayata özgü ayrılmaz karşıt güçler sürecinin boşalması esasına dayanır.

Toplumsal hayatta da aynı şeyler görülür: Karşıtlar hem bir arada, hem de savaş halindedir. Kapitalist üretime dayanan bir toplumda burjuva sınıfı ile işçi sınıfı birbirlerinden vazgeçemezler. Mevcut ekonomik düzenin işlemesini sağlamak için bu iki sınıfın aynı zamanda varlığı gereklidir. Ama aynı zamanda burjuvazi ile işçi sınıfı uyuşmazlık halindedir. Aralarında sürüp giden uzlaşmaz bir mücadele vardır. Birbirine karşı sınıfların bulunduğu toplumda

sınıfların mücadelesi tarihin akışını sağlayan bir güçtür.

İngiliz fizikçi J.D. Bernall, Diyalektik Materyalizmin Görünümleri üstüne yaptığı araştırmada: Çelişme kavramı "iki uç arasında bir dengeleşme, orta yerde bir dengeye varma değildir" diye yazmakta ve şu açıklamayı yapmaktadır:

Marks'ın söylemek istediği bu olsaydı, ömrünü, işçi sınıfının başarısı uğrunda harcamaya ihtiyaç duymazdı. İsteseydi derhal saygıdeğer liberal bir profesör olabilirdi. Sentez, bir ortalama bulma değildir, bambaşka ve yeni bir şeydir. Oksijenle hidrojenin karışımı bu iki elementin ortak özelliklerini taşır. Fakat tamamen farklı özellikler taşıyan bu iki elementin birleşip suyu meydana getirmeleri ancak çarpışıp kaynaşmaları ile mümkün olmaktadır. Tıpkı bunun gibi, kapitalist ve işçi istekleri arasında bir ortalama veya uzlaşma sağlayarak sosyalizme ulaşmak olası değildir. Gerçekte Marksizm tümüyle bu tutumdan uzaktır ve böyle bir uyuşmanın olanaksızlığını ispatlamış, anlaşmalarla değil ancak çatışmalarla yeni bir toplumun doğacağını göstermiştir.

Gelişmeyi karşıt güçlerin uzlaşması, sosyal alanda ise sınıf çıkarlarının "uyuşması" gören sosyal demokratlarla Prüdoncular

yanlış bir anlayışa varmaktadırlar. Bu anlayış, toplumsal ilerlemeyi, en başta toplumun dış ortamla, yani tabiatla ilişkilerine bağlanmaktadır. Bu bakımdan fransadan Auguste Comte'yi, ingiltereden Spencer'i, almanyadan Dühring ve Kautsky'yi, rusyadan Bogdanov'u aynı görüşte sayabiliriz.

Devrimci sıçramaları inkar eden basit evrim anlayışına bağlı olan bu öğreti, başta idealist ve orta yolcu felsefe taraftarlarını, sonra toplumdaki iç çatışmaları mücadele ile çözümlemekten kaçınmak isteyenleri ve gelişmenin yaratıcı gücünü toplum dışında tabiata aykırı bir zıtlaşmada arayanları büyülemiştir.

"Aykırılık farklılaşma ile başlar" diyen M. Naville'yi okuduğumuz zaman, onun Marks ve Engels tarafından açıklanmış çelişmeler yerine "önemsiz iç aykırılıklar"ı koyarak yaptığı anlaşılmaz açıklamayı gözden geçirdiğimiz zaman, sayın yazarın, "çatışma fikrinin toplumsal ve insani kaynağı"nı ve bu kavramın insancıl karakteri hakkındaki iddiayı beğenmediğini gördüğümüz zaman, o eski revizyonist nakaratlar derhal göze çarpar. Bütün bunlar 40-50 yıl önce Marksizm'in ılımlı revizyonist şefi Max Adler tarafından, bazı saf kişilere şaşmaz yeni fikirler olarak gösteril-

miştir. Aynı şey Kronold'un "Sosyalizmde Kişilik" başlıklı yazılarında da görülmektedir.

Kronold, Emmanuel Kant'ın has çömezi olarak M. Naville'yi kıskandıracak bir üslupla şöyle yazıyordu:

"Hegel'in diyalektiği karşıt tezlere değil değişik tezlere dayanmaktadır. Öte yandan diyalektik bir mantık ilkesi olarak ancak değişik tezler yöntemi ile mümkündür. Diyalektik asla bir çelişmeyi ifade etmez, sadece bir aykırılığı, yani bir başka-varlığı belirtir.. Varlığın oluşu konusunda ise çelişme ilkesi tamamen saçmadır."

Burada sözünü ettiğimiz yazar çelişmenin yerine, değişik tez ve başka-varlık, yani daha açık deyim ile farklılık kavramını geçirmek istemektedir. Çelişmeyi, aynı bir olayın, aynı bir sürecin içsel aykırılığı, bir bütünün bölünmesinin sonucu olarak kabul etmektedir. Ona göre, değişik olaylar arasında, ya da aynı olayın ard arda gelen durumları arasında sadece farklılıkların varlığını kabul edilebilir.

Kronold'dan Naville'ye kadar, az çok kantçı olan bu sosyal demokratlar için eskinin yok olması, yeninin ortaya çıkması büyük günahtır. Onlar yeniyi kabul etmezler,

diyalektiğin doğuşunu istemezler. Onlar ancak öteden beri var saydıkları başka'yı, farklıyı kabul ederler. Onların, diyalektiği değişik tezler kuralına indirgeyerek gülünç bir şekle sokmalarının sebebi açıktır: devrim korkusu..

Yani, olayların içinde çelişme yoktur. Dış farklar, aykırılıklar vardır. M. Naville, çelişme fikri ile aykırılık aynı anlama gelir demektedir.

"Kabul etmek gerekir ki, çelişme fikrinin insani ve toplumsal kaynağı tabii bilimlere uygulanınca ağır basmaktadır. Mücadele veya aykırılık kavramını fiziksel olayların incelenmesinde, mesela bir kaldıracın dengesinde, gündüz ve gecenin yer değiştirmesinde kullanmak, kuramı açıkça geriletmek, küçültmek demektir..

Bu satırlarda bütün sosyal demokratları karakterize eden Marksist görüş yatmaktadır.

Sosyal demokratlar hayatta çelişme yerine, sadece bir kuvvetler aykırılığı görürler. Bu görüş, mekanist görüşün de özelliğidir.

İnsanlık tarihinin ilerlemesini sağlayan güç, yalnız sosyal aykırılıklardır, sonucu kabul edilecek olursa bu ilerlemenin büyük bir kısmını açıklamak olası değildir:

sınıf aykırılıkları bulunmadığına göre sınıflara dayanan toplumlardan önceki ilkel komünizmi, sınıfların ortadan kalkacağı gelecekteki komünizmi, hatta bugünkü sosyalizmi nasıl izah etmeli? Şayet aykırılık ilkesi toplumu yürütecek güç olarak kabul edilecek olursa, tarihin Marksist görüşünü anlamakta olası olmaz.

Marks'ın, sınıf aykırılıklarını, herhangi bir toplumu geliştirici güç olarak düşünmediğini bilmek için derin bir Marksist olmaya ihtiyaç yoktur. Marks'a göre, sınıf aykırılıkları üretici güçlerin belirlediği toplumsal gelişmenin bir safhası demektir. Sınıflar bile insanlığın üretici güçlerinin belirlediği bir toplumsal safhanın doğması için ortadan kalkacaktır. Sınıfsız sosyalist bir toplum için yapılan mücadele, kesin olarak sınıfların ortadan kalkması düşüncesine dayanmaktadır. Bu düşünce bilimsel sosyalizmin kesin temel ilkelerinden biridir. Her insan toplumunun ilerlemesinin gerçek hareket verici öğesi, üretim güçlerinin gelişmesidir. Bu gelişme sınıfların bulunmadığı toplum devresinde meydana geldiği gibi, sınıfların bulunmayacağı devrede de kendini gösterecektir. Sınıflar, sosyalist toplumda, bulundukları ölçüde, birbirine karşıt olmaktan çıkıp, kardeş haline

geleceklerdir.

Diyalektik materyalizm için mesele çoktan çözümlenmiştir denebilir. İnsan, diyalektik bir mantıkla düşünürse görür ki, toplumsal ilerleme ve gelişme, toplumun dışında, mesela onunla tabiat arasında değil, toplumun içinde bulunan bir çelişme gereğince, üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişmeden doğmaktadır.

Sözü edilen çelişme, sınıf aykırılıkları olmasa, hatta sınıflar da olmasa yine vardır ve daima var olacaktır. Lenin'in Buharin'e karşı savunduğu görüş budur. M. Naville'nin üstadı olan Buharin, çelişme ile aykırılığı bir tutanlardan biridir. Buharin'in bu düşünceyi savunduğu yazılarından birinin kıyısına Lenin şu satırları yazmıştır:

"Tamamen yanlış. Aykırılık ve çelişme asla aynı şeyler değildir. Sosyalizmde birincisi yok olacak, fakat ikincisi kalacaktır."

6

Düşüncenin Diyalektiği Dünyanın Diyalektiği

Asıl diyalektik, bilginin genel aracı olarak güçlü ve etkilidir. Böyledir, çünkü dünya da geçerli olan başka bir diyalektiği de yansıtmaktadır. Engels, Tabiatın Diyalektiği'nde şöyle yazmaktadır:

"Objektif denen diyalektik bütün tabiatta geçerlidir. Subjektif denen diyalektik, yani diyalektik düşünce ise, bütün tabiatta zıtlıkların karşıtlığından doğan hareketin geçerliliğini yansıtır."

Daha önce Engels, Anti-Dühring'de

açıkça belirmişti ki, kendisi için önemli olan "diyalektik kanunları yapıp dışarıdan tabiata sokmak değil, onları asıl tabiatta keşfetmek ve oradan çıkarmaktır."

İdealist felsefe, kendi kendine şunu sormaktadır: insan aklı için "olaylar arasındaki ilişkileri ve tabiatta beliren düzeni keşfe elverişlidir." Ve başka hiçbir çözüm yolu bulamayınca, bizi metafiziğe ve teolojiye sığınmaya çağırmaktadır. "Kutsal Kitaba göre, insan ve dünya, bir ve aynı olan aklın eseridir.." varlıkla düşünce arasındaki uygunluk, Tanrı tarafından önceden ayarlanmıştır.

Marksist materyalistlere gelince, onlar, açmazlığın anahtarını çok daha basit bir şekilde vermektedirler:

"Düşünce ve bilinç insan beyinin ürünleridir. İnsan ve tabiatın bir ürünüdür. Tabii çevresinde, onunla birlikte gelişmiştir. Bundan şu tabii sonuca varılır ki, insan beyninin ürünleri -ki sonuç olarak da tabiatın ürünleri demektir- çelişme halinde değil, tabiatın tümüyle uyum halinde olmasıdır."

Şayet insanoğlu tabiattan ayrı düşünülmeyecek olursa, "bilinçle tabiatın, düşünce ile varlığın, düşüncenin kanunları ile tabiat

kanunlarının bu noktada niçin uyuştukları" gayet kolay anlaşılabilir. Bu mesele, M. Gilson'un bahsettiği gibi mucize cinsinden "dikkate şayan bir şey" değildir. Dünyanın olağan olaylarından biridir.

Engels'in bir başka kitabında, Ludwig Fuerbach'a yazdığı gibi "ortada, nesneler bakımından benzer, görünüş bakımından farklı iki çeşit kanun vardır." Bunlar, insan beyninde bilinç şeklinde, tabiatta ise gereklilik şeklinde belirmektedirler. İnsanların kavramları Kant'ın sandığı gibi, "özel ilintili şekiller" değil, bizzat özün biçimleridir.

Marksist materyalist için yöntem denen şey, evrenin hareket kanunlarının yansımasından başka bir şey değildir. Bilginin gidişi gerçekten de olayların gidişine uygundur.

Diyalektiği insanlara özgü bir yöntemmiş gibi göstermek sosyal demokratların adetidir. Materyalizm ile idealizmin "manevi sentezi" bahanesiyle Lêon Blum, 1945 de yazdığı kitapta, şöyle diyor. "Sosyalizm tamamen beşeri bir kavramdır" ve "olayların zorunluluğu ile beslenir." Fakat onun burada düşündüğü zorunluluk, objektif bir zorunluluk değildir. bu gibi yazarlar, diyalektiği sadece sözde ve düşüncede kabul ederler, diyalektiğe bir varlık bilimi olarak

hiçbir değer vermek istemezler.

Engels, bilakis, Anti-Dühring'in ikinci bölümünü bu konuya ayırmış, çelişme gerçeğini ortaya koymuş, bu ilkenin tabiatta, toplumda ve düşüncede geçerli olduğunu göstermiştir.

Marks'a gelince, Kapital'in almanca ikinci basımına yazdığı son sözde, kendi yönteminin Hegel'in yöntemi ile olan farkını açıkça ortaya koymaktadır. Marks'a göre, düşüncenin hareketi, insan beyninin üretip yaydığı maddi hareketten başka bir şey değildir. Bundan şu sonuca varmaktadır: onun diyalektik yöntemi Hegel'inkiyle kıyaslanınca, "temelden ayrı olmaktan başka onun tam zıddıdır da."

Varlık düşüncenin yerine geçemeyeceği gibi, diyalektik de sadece bir yöntem diye düşünülemez.

Bundan iki açık sonuç çıkar.

7

Ne Görecelik (rölativizm) Ne Dogmacılık

İlk başta, bir ürün, ürünü olduğu şeyle karıştırılmamalıdır. Diyalektik düşünce ile objektif diyalektik arasında özdeşlik yoktur. Tabiat ve toplumdaki hareketle, bu hareketin insan kafasındaki yansıması arasında bulunan bağlantıdan işe başlamak gerekir. Bir yöntem içeriğinden koparılmasa dahi, o içerikte bellidir. İçeriği daha iyi yakalamaya çalışır. Lenin'in şu satırlarından da bu anlaşılmalıdır:

"Bilgi ebedidir. Sonsuzluk, düşünceyi nesneye yaklaştırır. Tabiatın insan düşüncesi olarak yansıması, 'ölü' olarak, 'soyut' olarak, hare-

ketsiz olarak, çelişmesiz olarak anlaşılmamalı, hareketin, biçimlenmiş ve aşılmış çelişmelerin sonsuz süreci olarak anlaşılmalıdır."

Lenin başka bir yazısında da şöyle yazmaktadır;

"İnsanoğlu, tabiatı tümü ile, bütünü ile, topyekün kavrayamaz, yansıtamaz, kopya edemez. Ancak soyutlamalar, kavramlar, kanunlar, vb. yaratarak, dünyanın bilimsel bir tablosunu yaparak sonsuza kadar o bütüne yaklaşabilir."

Marksizm'in düşmanları Lenin'in bu ve buna benzer yazılarını, anlamlarına aykırı olarak yorumlamaktadırlar. Onlar, insan bilgisinin, sonsuza kadar mutlak gerçeğe yaklaşmakta olduğunu kabul etmezler. Şüpheciliği alabildiğine yayarlar. Engels'e gelince, Engels, bilginin asla ulaşamamakla beraber, daima mutlak gerçeğe yaklaşmakta olduğunu apaçık deyimlerle belirtmiştir. Tabiatın diyalektiğinde şöyle der;

"Sonsuzluk hakkındaki bilgimiz çift katlı bir zırha bürünmüştür. Bu bilgi, özü öyle gerektirdiği için, ancak sonsuz asimptot (1) bir ilerleme ile artarak tamamlanabilir."

(1) Sonsuza giden bir eğriye, aralarındaki uzaklık her değerden daha küçük olabilecek şekilde eşlik eden doğruya denir. Bu doğru belli bir yerden itibaren eğriyi hiç kesmez, yani onunla sonuçlanmaz. Bir eğrinin asimptotları onun sonsuz uzaklıktaki teğetleridir.

Engels iki cephede savaşmıştır; birincisi "ebedi" ve "en son" gerçeklerin peşinde koşan metafiziğe karşı, ikincisi, mutlak gerçeği bilmemize imkan olmadığını ileri sürerek, gerçek ne olursa olsun, ona ait bilgiyi inkar eden bilinmezciliğe karşı. Lenin, onun bu savaşına devam etmiş ve "bilimin gelişmesindeki her ilerlemenin, elimizdeki apaçık gerçekler yığınına yeni gerçekler eklediğini" göstermiştir.

"Modern materyalizmin, yani Marksizm'in anlayışına göre, bilgimizin objektif, mutlak gerçeğe doğru yaklaşma sınırları vardır, bu sınırlar tarihi şartlara bağlıdır. Fakat gerçeğin varlığı hiçbir şarta bağlı değildir, bundan dolayı ona yaklaşabilmekteyiz."

Böylece Marksizm'in bilinemezciliğe ve göreceliğe karşı düşman olduğu anlaşılmaktadır.

Görecelik mutlak gerçeği inkar eder, dolayısıyla, insan aklının mutlak bilgiye, yani dünyanın mahiyetini kavramaya yaklaşmakta olduğunu inkar eder. Şimdiye kadar kazanılmış gerçeklere ait bilgilerde bir mutlak gerçek çekirdeği bulunduğunu kabul etmeyen bu görüş, gerici bir eğimli gösterir. Bu öğretiye göre, her bilgi gözlemcinin görüşünü yansıtır, öznenin bir

yapıtıdır.

Görece düşünen kişi, objektif gerçeğin duvarlarımızla, sözlerimizle, kavramlarımızla ve kuramlarımızla yansılanabileceğini inkar eder. Marksizm'e göre, olayla nesne arasında temelde bir ayrılık yoktur ve olamaz, ayrılık ancak bilinen nesne ile henüz bilinmeyen nesne arasındadır. Görecelik Marksizm'in bu tezini de inkar eder.

Göreci düşünce, diyalektik düşünceye karşıttır. Diyalektik düşünmek, sadece bilgilerimizi sınırlı ve donuk bir şey olarak anlatmayı reddetmek değil, aynı zamanda, bilgisizlikten bilginin doğduğunu, noksan ve kusurlu bilginin nasıl bütün ve sağlam bir bilgi haline geldiğini anlamaya çalışmak demektir.

Amerikalı fizikçi Paul Epstein gibi, objektif gerçeği kabul etmemek suretiyle Marksizm'e karşı çıkanların davranışı, iki ayrı soruyu bile bile birbirine karıştırmalarından ileri gelmektedir. Lenin bu iki soruyu dikkatle birbirinden ayırmıştır.

Birinci soru: objektif bir gerçek var mıdır? Yarattığımız kavramların özneden, yani insandan ve insanlıktan bağımsız bir içeriği var mıdır? Marksizm, buna evet diye cevap verir.

İkinci soru: birinciye olumlu karşılık verince ortaya çıkar. Objektif gerçeği ifade eden kavramlarımız, gerçeği tüm olarak, bir şarta bağlı olmaksızın kesin bir şekilde mi ifade eder, yoksa yaklaşık olarak mı?

Bir örnek ele alalım; atomun yapısı ve uyduğu kanunlar hakkındaki bilgimiz, objektif gerçek olarak kesin midir, tamamlanmış mıdır, yoksa görece ve yaklaşık mıdır?

Marksizm'in bu soruya cevabı şudur: Bilgimiz, tamamlanmış, bitmemiş bilgiden, daha tam bir bilgiye doğru gitmektedir, mutlak objektif gerçeğe devamlı olarak yaklaşmaktadır. Sayısız (görece) nispi gerçeklerden geçerek mutlak gerçeğe doğru ilerlemekteyiz. Bilimler, maddenin yapısı ve kanunları hakkında gittikçe daha derin bir görüş kazandırmaktadırlar. Bu bilgiler, şu veya bu durumda, bölük pörçük ve görece olsalar bile, daima mutlak gerçeğin öğelerini içlerinde taşımaktadırlar. Laboratuarlarda, endüstri ve toplum alanında elde edilen başarılar bunu göstermektedir.

Mutlak gerçek, görece gerçeklerin toplamıdır, mutlak bilginin elde edilmesi, sonu olmayan bir ilerleyiş, bir çıkıştır.

Lenin şöyle der;

"Mutlak gerçekle görece gerçek arasındaki

bu ayırım belirsizdir diyeceksiniz.

İşte cevabım: Bu ayırım, bilimin, kelimenin kötü anlamında bir dogma, yani ölü, donuk, katı bir şey haline gelmesini önlemek için 'oldukça belirsiz' olduğu doğrudur. Fakat aynı zamanda, Hume'dan ve Kant'tan yana olan felsefi ve safsatacı idealizm ile bilinemezcilik ve ruhçuluk ile materyalizm arasında kesin ve boğulmaz bir sınır çizgisi çekmek bakımından gayet 'belirli'dir."

Lenin'in bu sözleri üzerine durmak önemlidir. Bu sözler göstermektedir ki, Marksizm bir aksiyon sistemi, bir dogmalar yığını olmaktan uzak en açık felsefedir. Diyalektik yöntemin, bilimlere 'ebedi gerçekler', 'sona ermiş kesin gerçekler' kabul ettirmek iddiasında olmadığı apaçıktır. Engels'in Anti-Dühring'i bu anlayışa çatan alaylı sözlerle doludur. Engels, Tabiatın Diyalektiği adlı eserinde, diyalektik kanunların, o zamana kadar keşfedilmiş alanlarda da geçerli olacağını göstermeye çalışmıştır. Dogmacı olmayan, kolay anlaşılır açık bir felsefe olan diyalektik materyalizm, enin-de sonunda bilinemezciliğe varan her türlü ruhçu felsefenin düşmanıdır.

8

Halkı Bilgisiz Bırakanlara Karşı

Objektif diyalektiğin ürünü olarak, diyalektik yöntem anlayışının ikinci sonucu, bu yönteme üstün bir değer tanımak gereğidir.

Diyalektik materyalizm taraftarlarının, düşüncenin ve bilincin rolüne pek önem vermedikleri çok kez söylenmiştir. Bu açık bir iftiradır. Marksistler, fikirlerin kaynağını, bilincin nasıl meydana geldiğini bilimsel şekilde açıklamaktadırlar. Hele fikirlere, bilince, yönteme o derece yüksek bir yer vermektedirler ki, bu sayede insanlık, evrenin hareketini anlamak, bu bilgiye

göre davranmak, doğal ve toplumsal zorunlulukların kör oyunundan kurtulmak, toplumsal hayatı akla uygun, yani gerçek diyalektik kanunlara göre düzenlemek imkanını bulmaktadır.

Marksist filozoflar, insanın tabiata ve topluma etkimesinde fikirlerin oynadığı önemli rol üzerinde ısrarla durmuşlardır. Tabiat ve toplum kanunlarının objektifliğini bizzat öğrettiği, yaydığı Bohr'un ve Heisenberg'in indeterminist öğretisini toptan gözden geçirmekte tereddüt etmemiştir. Ona göre, subjektivist (öznelci) görüşler ki, felsefi bakımdan idealizme dayanmaktadırlar, ne gözlemciden bağımsız bir maddi gerçek, bir objektif gerçek bulunduğunu yok saymayı, ne de bilginlerin olayları önceden kestirmelerinin imkansız olduğunu kabul etmeyen fizikçiye daima tedirginlik vermektedir. Broglie, açıkça Bahr ve Heisenberg'i kastederek şöyle der:

"Bilimlerin tarihi gösteriyor ki, bilimsel ilerlemeler, sonunda birer dogma oldukları anlaşılan bazı kavram ve görüşlerin baskıcı etkisiyle durmadan kösteklenmiştir."

Bugünkü burjuva sosyolojisinden, Louis de Broglie'nin ayrıldığı fizikçilerin ki kadar gerici görüşler hakim bulunmaktadır. Bur-

juva felsefesi, objektif tarihi zorunluluk görüşüne karşı savaş açmıştır. Onu bir serap olarak göstermekte ve kendisinin ondan kurtulduğunu iddia etmektedir. Burjuva felsefesine göre, toplumsal hareketlerin evrensel kanunlara uyan hiçbir tarafı yoktur. Onlara göre, insanlık tarihi, aralarında hiçbir iç ilinti bulunmayan olayların düzensiz bir yığınından ibarettir.

Pierre Vendryes'in yayınlanan Tarihte Olasılık Üstüne adlı eserinde bütün tarihi olayların tesadüfe dayandığını, tarihi olayların her hangi akla yatkın bir görüşle açıklanamayacağını ileri sürmektedir. Cizvitlerin dergisi, indeterminist fizikçilerin görüşü ile bu 'fikirleri' birbirine yaklaştırarak alkışlamaktadır. Bir başka dergi, tarihi olayların 'tek bir doğal nedenle açıklanabileceği' düşüncesini tuhaf düzmecilik olduğunu ileri sürmektedir.

Karl Jaspers'in Çağımızın Ruhsal Durumu aldı eserinde bu temel tez şöyle anlatılmaktadır:

"Devletin özü hakkında kesin bir bilgiye ulaşmamız mümkün değildir. Hatta, doğal kanunlara uygun düşebilecek görünüşte büyük çapta bir olguya bile devlet içinde rastlamak mümkün değildir. devlet, bireysel durumları tayin eden ve onları tarihsel bir süreç içinde

tamamlayan insan eğilim ve iradelerinin içinden çıkılmaz karmaşıklığının ürünüdür.. Onu bir kalıba sığdırmak, tümüyle gözden geçirmek mümkün değildir."

Kısacası, siyasal ve toplumsal hareket, ister istemez körü körüne, rastgele olacaktır.

Sosyalizm karşıtları, onu her türlü bilimden uzaklaştırmak gayretini hiç elden bırakmamışlardır.

9

Bilim ve İşçi Sınıfı

Tabiatın Diyalektiği adlı eserde ileri sürülen görüşlerden biri de, bilimin kaderinin ve gelişme imkanlarının, çeşitli toplumsal sınıflara göre değiştiği gerçeğidir.

Engels, tabii bilimlerdeki ilerlemelerin, toplumsal karışıklıklarla olan ilintisini göstermiştir. Şüphesiz, elde edilen ilerlemeler sürelidir, şu veya bu devirde hakim olan sınıflar ortadan kalktıktan sonra da yürürlüktedir, genel olarak herhangi bir sınıfın üstünlüğü halinde de yürürlükte olacaktır. Fakat iktidara gelen sınıflar da, iktidardan uzaklaşan sınıflar da, tabii bilimlere karşı asla aldırmazlık içinde değildirler. Bilim

alanına müdahale etmeden duramazlar.

Engels, *'Tarihsel Öğeler'* adlı yazısında şöyle demektedir;

"Tabiatın bugünkü şekilde incelenişi.. burjuvazinin derebeylik egemenliğine son verdiği, köylü ayaklanmalarının baş gösterdiği ve onun ardından işçi sınıfının devrimci hareketlerinin başladığı olağanüstü devirle birlikte başlamıştır."

Böyle bir devirde,

"..tabiatın incelenmesi de iliğine kadar devrimci olmuş, bilim, ateşlenen odun yığınları üstünde ve zindanlarda hayli kurbanlar vermiştir.

Bu devir, devlere ihtiyaç duymuş ve dev çapında büyük adamlar yaratmıştır. Bilgi, ruh ve karakter devleri.. Bu devre haklı olarak Yeniden Doğuş (Rönesans) adı verilmiştir."

Bugünün burjuva sınıfı, Rabelais'leri, Descartes'leri, Diderot'ları yetiştiren 18. yüzyıl burjuvazisinden bambaşkadır. Zamanımızda, özellikle kapitalizmin genel kriz anlarında bilimi kütle halinde yıkım işlerinde kullanamamaktan hoşnut olmayan burjuvazi, her türlü olumlu araştırma ve gelişmeyi engellemekte ve tehlikeye

koymaktadır.

Şu kaygılı soruya hak vermemek elde değildir;

"Bilim adamı bütün bu aşağılıklara katlanmadı mıdır? İç özgürlüğü, düşünce ve araştırma özerkliği ile insanların hayatını aydınlatmak ve zenginleştirmek imkanına sahip olduğu çağ değişti mi?"

Yalnız sosyalist toplumlarda, insanlar bilime ve tekniğe karşı olumlu davranışlar gösterebilirler. El ve kafa işçilerinin gayretleri, üretimin iyileştirilerek geliştirilmesine, üstün bir tekniğin yaratılmasına yönelmiştir. Fakat sırf teknik aşkı için değil, bilakis insanlara hizmet ve onların ihtiyaçlarını karşılamak için. İşçi sınıfı üretimi geliştirirken, sosyalizmi heyecanla kurarken, iş için gerekli bilimsel temelleri de atmaktadır.

Bölüm İki

Hayatın Doğuşu (1)

Bilim bize yeryüzünde hayatın milyarlarca yıl önce başladığını öğretiyor. Önce basit şartların gerçekleşmesi gerekti: katı bir yer kabuğu, albüminin ayrışmasını sağlayan bir sıcaklık, sonra da hayatın, en basit şekilleriyle, gelişebileceği denizleri, okyanusları, nehirleri meydana getiren atmosfer suyunda bir yoğunlaşma. Böylece, organik maddelerin ilkel bir sentezi için gerekli şartlar hazırdı.

Organik cisimler canlı organizmalar olmadan da meydana gelebilirler. Berthelot'dan bu yana organik cisimler,

(1) Roger Garaudy'nin yazısı

sadece laboratuarlarda elde etmekle kalmadı, dünyamıza düşen göktaşlarının incelenmesi bunlarda hidrokarbonların bulunduğunu ortaya koydu. Tayf analizi, güneş sistemimizdeki bazı gezegenlerle yıldızların atmosferinde hidrokarbonların varolduğunu meydana çıkardı.

Bilimin bugünkü durumunda, Pasteur'un çalışmalarıyla bir ilk faraziye, birçok organizmanın başka organizmaların ayrışımından meydana geldiği faraziyesi bir kenara atıldı. Ölmüş organik cisimlerin ayrışımı, parçalanması sürecinin tahlili sayesinde kimya bilimi, bu sürecin, her ileri safhada zaruri olarak, daha hareketsiz, cansız maddeye çok daha yakın cisimleri yarattığını ve bunların organik dünyada artık bir işe yaramaz hale geldiklerini ispat etti. Bu da gösteriyor ki, bu ayrışan cisimler, henüz yaşayan bir organizma içinde tam zamanında elde edilebilirse, bu sürece ancak o zaman bir başka yön verilebilir. Hücrelerin meydana gelmesinde asıl rolü oynayan albümin, ilk önce ayrışan ve çabucak değişebilen bir maddedir.

Kendiliğinden doğuşa, "ilk canlı bir canlıdan doğar" faraziyesine karşı Pasteur'un tezinin iki anlamı vardır.

1- Tecrübeye dayanan bir anlamı: Laboratuar şartları içinde, yani sımsıkı kapatılmış, mikropsuz bir ortamda hayat varolamaz.

2- Metafizik bir anlamı: Hayat sonsuzdur (ebedidir). Çünkü, ancak canlı bir tohumdan meydana gelebilir.

Bu iki yorumdaki zıtlıklar nelerdir?

Hemen söyleyelim ki, bu iki yorum, hayatın doğuşu hakkında ileri sürülen bütün faraziyeleri özetliyor. Ya hayat sonsuzdur ya da canlı madde cansız maddeden doğmuştur. Hayatın sonsuzluğu tezini İsveçli Arrhenius büyük bir incelikle savunmuştur. Yıldızlararası uzaylarda Lebedev'in 1901 de ortaya koyduğu ışık basıncının güttüğü hayat tohumları kaynaşmaktadır. Mars gezegenine erişmek için 20, Jüpiter'e ulaşmak için 80, Neptün'e ulaşmak için 4 ay gerekir. Çapları 1/10,000 milimetre olan bu hayat tohumları öteki güneş sistemlerine de ulaşabilirler.

Arrhenius, gezegenler ve yıldızlar arası uzayda bu hayat tohumlarını tehdit eden tehlikeleri hesaplıyor.

İlk önce soğuk: Ama bakteri sporları (-200 C) de yaşayabilirler. Hava ve nem yokluğu da aşılmaz engeller değildir. Çünkü Arrhenius'a göre, kimyevi süreçler o kadar yavaşlar ki, (-200 C) de bir cismin, bir

günde (-10 C) de kaybettiği suyu, üç milyon yılda kaybeden, ışığın tesiri de ancak oksijen varsa öldürücüdür. Oksijen yoksa, bu tehlike de ortadan kalkmış sanılır.

Ne var ki, en yakın yıldıza, Cehtaure takımyıldızındaki Alphee'ye gitmek için Arrhenius'un hesaplamalarına göre, en azından 9 bin yıl gerektir. Bu süre boyunca tohumlar canlılıklarını koruyabilirler mi? Hayatın sonsuzluğunu savunanlar, Sibirya da bulunmuş ve onbin yıl önce donmuş mamutların kadavralarında, hortumlarında kalmış bakterilerin üreyebildiklerini hatırlatıyorlar.

Şüphesiz bu tohumlardan milyonlarcası ölebilir ama bir gezegene hayatı götürmek için bir tek tohum yeter.

Hayatın ölümsüzlüğü nazariyesi budur.

Hemen belirtelim ki, böyle bir farazi-ye hayatın doğuşu (başlangıcı) meselesini gerilere götürüyor ama çözümlemiyor. Bu bakımdan dünyayı üstün bir kuvvetin yarattığını ileri sürenlerin faraziyelerine çok benziyor.

Gelgelelim, tabiat bilimleri son yıllarda öylesine gelişti, öylesine kesin deneyler yaptı ki, Arrhenius'un faraziyesini kabul etmek mümkün değildir. Yıldızlararası uzaylarda hayat tohumlarının bu başıboş

dolaşmalarını imkansızlaştıran şartlar vardır. Ultraviole ışınlarla, manyetik ışınlar mikroorganizmaları öldürür. Hele ki kozmik ışınlar daha da tehlikelidir. Böylece bütün evrenin hayat tohumlarıyla dolu olduğu nazariyesi, hatta canlı tohumların bir gezegenden bir başka gezegene ulaştıkları nazariyesi kesin olarak çürütülmüştür.

Demek ki, hayatın ölümsüzlüğü faraziyesi canlı proteinlerin özellikleriyle taban tabana zıttır.

Geriye ikinci faraziye, canlı maddenin cansız maddeden meydana geldiği faraziyesi kalıyor.

Burada zıtlıklar içinde değiliz, sadece deney imkanlarımızdaki geçici yetersizlikler karşısındayız.

Bu tez çok basit ve çok zavallı bir şekilde Dauvillier'in kitabında anlatılmıştır.

Bu teze göre, canlı molekül kendiliğinden meydana gelen ve her türlü hayat özelliklerini taşıyan son derece karmaşık yapılı bir molekül yaratan karbon, hidrojen, azot ve fosfor atomlarının mutlu karışımı sayesinde tesadüfen doğmuştur.

İlk rolü bir tesadüfe bağlayan bir açıklama aslında hiçbir şeyi açıklamaz.

Şüphesiz, canlı maddenin karmaşık yapısının bütün safhalarını ortaya koymak güçtür. Ama canlı maddenin, maddenin

gelişmesinde yeni bir nitelik olduğunu kabul etmek, bu meseleyi doğru olarak ortaya koymamızı sağlıyor, bizi maddenin gelişmesinin tarihi bir incelenişine doğru yöneltiyor. Hayatın doğuşu (başlangıcı) hakkında Oparin'in ortaya attığı faraziye bu görüşten hareket etmektedir.

Her organik cismin temel unsuru karbondur görüşünden hareket eden Oparin, önce karbonun hangi şekilde ve hangi karışımlar içinde yeryüzünde göründüğünü inceliyor.

Spektroskopun bize öğrettiklerine göre, bütün yıldızlarda karbon vardır ama karbon, her yıldızın gelişme derecesine göre çeşitli şekiller almaktadır.

Yüzeylerindeki sıcaklığın (27,000C) olduğu en genç ve kızgın yıldızlarda hiçbir kimyevi birleşme olmuyor. Böylece, madde nispeten basit bir şekilde, ayrı ayrı atom parçacıkları şeklinde görünmektedir. Yüzeylerindeki sıcaklığın (12,000C) olan yıldızlarda maddenin tarihinde ilk defa olarak bir atom karbonla, bir atom hidrojenin birleşmesi (CH) şeklinde kimyevi bileşimler görülmektedir.

(6,000C)'lik bir sıcaklığın hüküm sürdüğü Güneşin yüzeyinde yeni bir safha aşılmıştır. Güneşin atmosferinde bir seri

kimyevi bileşimler bulunmaktadır. Karbon sadece hidrojenle değil, azotla da birleşmiştir (organojen) ve böylece karbon atomlarının kendi aralarında dikarbon şeklinde nasıl birleştikleri meydana çıkıyor.

Güneş sistemimizin büyük gezegenlerinin atmosferinin incelenmesi, maddenin meydana gelişini öğrenmemize çok yardım etmektedir. Jüpiter'in atmosferi geniş ölçüde amonyak ve metandan meydana gelmiştir. Bu da, başka hidrokarbonların bulunduğunu düşündürmektedir. Ama Jüpiter'in yüzeyinde hüküm süren düşük sıcaklık (-135C), burada birçok hidrokarbonun katı, ya da sıvı halde bulunmasını gerektirmektedir.

Birleşimi (terkibi) yerkabuğunun en derin bölgelerinin ve dünyamızın merkezi çekirdeğinin aynı olan göktaşları bize çok şey öğretmektedirler; çünkü dünyanın oluşu sırasında meydana gelen kimyevi bileşimleri incelememizi sağlamaktadırlar.

Bu göktaşlarında ya saf olarak (grafit, elmas şeklinde) ya da karbürler şeklinde diğer maddelerle ve hidrokarbon şeklinde de hidrojenle karışmış olarak daima karbon vardır.

Dünyamızın milyarlarca yıl önce yoğunlaşan merkez çekirdeğinin, hakikaten, buna benzer bir bileşimi vardı. Dünyamız

soğudukça, çok daha güçlükle yoğunlaşabilen bileşimlerden meydana gelen diğer tabakalar bu merkez çekirdeğin çevresinde toplandılar.

Sıcaklık atmosfer suyu buharlarının yoğunlaşacağı kadar azalınca, dünyamızın ilk okyanusunu meydana getirdiler ve karbonlarla türevleri bu okyanusun sularında eridiler.

Demek ki, bir kimyacı, karbondan ve sudan katı yağları, çiçeklerin çeşitli renklerini ve en hoş kokularını şekerden elde edebilir. Hele amonyak da kullanacak olursa, içinde albümüne çok yakın maddelerin de bulunduğu çeşitli azotlu bileşimler meydana gelir.

Bu bileşimler çok basit şartlar içinde meydana gelebilirler! Bu maddelerin sulu bir eriğini alalım ve bunu az bir miktar kireç, tuz, demir ve ilk okyanus sularında bol bol bulunan inorganik cisimlerle çevre sıcaklığında bırakalım. Deney bize, burada ayrıntılarıyla açıklanması güç birçok tepkimelerin meydana geldiğini göstermektedir. Şimdilik genel durumu bildirmekle yetinelim. Basit karbon molekülleri ve bunların en az karmaşık olan türevleri en çeşitli şekillerde birbirleriyle birleşmekte ve çok daha karmaşık moleküller meydana getirmektedirler.

Sözgelişi, sulu bir formalin ve patosyum siyanür eriyiğini, oldukça uzun bir müddet kendi haline bırakırsak, yapısı albüminin yapısına çok benzeyen karmaşık moleküllerin meydana geldiğini görürüz. İlk okyanusun her hangi bir noktasında, herhangi bir deniz kulağında (lagune), laboratuarda bu kadar kolaylıkla elde edilen cisimlerin meydana gelmesi mümkündür. Canlı maddenin temel unsuru olan albüminler meydana gelinceye kadar, suyla karbonun türevleri arasındaki karşılıklı tesir sonunda çok daha karmaşık organik cisimler ortaya çıkıyordu.

Bu maddeler önce okyanusların sularında eriyikler halinde, yani yapısız (sans structure) olarak bulundular.

Ne var ki, albümin eriyiklerinin diğer organik cisimlerin eriyikleriyle karışması sonunda suda damlacıklar halinde görülen ve coacervat denilen maddeler meydana gelmektedir. Daha önce eriyikte bulunan bütün organik cisimler, bu damlacıklarda toplanmıştır.

Maddenin parçalara ayrılışında bile belli bir yapı vardır. Başka bir deyişle, şu ya da bu maddenin eriyiğinde bulunan bu damlacıklardan herhangi biri, bu maddelerin bazılarını özümleyebilir. Ayrışma süreci karşısında değil, tersine bir büyüme (art-

ma, çoğaldı) süreci karşısındayız.

Demek ki, ilk okyanusta bu damlacıklar çeşitli eriyikler içinde bulunuyorlar ve en çeşitli maddelere sızarak kendi yapılarını karmaşık hale getiriyorlar ve durmadan yeni özellikler kazanarak sonsuz bir şekilde çeşitleşiyorlardı (farklılaşıyorlardı).

Gerçekten, en kararlı (değişmez) damlacıklar, yani parçalanma sürecinin değil de, özümleme sürecinin üstün geldiği damlacıklar varolabiliyorlardı. Bunlarda bile büyüme sonsuz derecede olamazdı. Sulu yapılarındaki değişmeler yüzünden parçalanıyorlardı. Her parça yeniden gelişmeye, değişmeye başlıyor ve yaptığı özümlemelerle yapısı daha da karmaşık oluyordu.

Böylece, dünyanın yüzeyindeki organik madde miktarı çoğalmakla kalmıyordu, organik maddenin niteliği de zamanla gelişiyordu. İç yapı, canlı varlıkların özelliği olan belirli işlevlere (fonction) uyuyordu. Hücre yapısı olmayan ilk canlı madde meydana gelmişti. Maddedeki kimyevi tepkimeler birike birike bir değişikliğe uğruyor, bir sıçrama oluyordu: madde de ve harekette yeni kanunlara, metabolizma kanunlarına bağlı olan yeni şekiller doğuyordu.

Hayatın doğuşunu açıklayan bu görünüşün özelliği, canlı tabiatla, cansız tabiatın birliği ilkesine dayanmasıdır.

Bu görüş canlı maddeyle cansız maddeyi birbirinden ayırmıyor. Mekanistler gibi, canlı tabiatı cansız tabiata irca etmiyor.

Gittikçe karmaşıklaşan kimyevi bileşimlerin evriminin hakiki bir devrime nasıl ulaştığını gösteriyor.

Bölüm Üç

1

Marksizm'e Göre Bilginin Kaynağı: İş (Pratik)

"Şimdiye kadar tabiata ilişkin bilimler, hatta felsefe işin (pratiğin) düşünce üstündeki etkisini kesinlikle görmezlikten geldiler. Tabiatı bir yana, düşünceyi öte yana koydular. Oysa insan düşüncesinin en temeli ve en dolaysız kaynağı doğrudan doğruya ve yalnız başına tabiat değil, tabiatın insan tarafından değiştirilmesidir; insan aklı, tabiatı değiştirmeyi öğrendiği ölçüde artmıştır."

Engels'in bu düşünceleri Marksist bilgi kavramının temellerini açıkça belirtmektedir. Gerçekten de bilimin kaynağı iştir. Marksizm, bilgi kuramında ve bilgi kavramında devrim yaparak problemin verilerini temelinden değiştirmiştir. Felsefe tarihinde Marks'a gelinceye kadar, birbirine karşıt iki bilgi anlayışı arasında bitmez tükenmez bir mücadele görülür. Bunlardan biri çok çeşidi bulunan idealizm, öteki ise henüz metafiziğin damgasını taşıyan ve bilginin doğuşunu gerçekten inandırıcı bir tarzda açıklayamayan materyalizmdir.

Marksizm'in görüşüne geçmeden önce bu karşıt görüşleri belirtmek yerinde olacaktır.

1- İdealizmin Eleştirisi

Bilimin en yüksek ve en sistemli idealist açıklamasını Eflatun'un felsefesi yapmıştır denebilir. Eflatun bilginin deneyden, yani işten doğduğunu açıklamaya yeltenen her görüşü reddeder. Ona göre bilim İde'dir; yaratılmamış, ebedi ve değişmez olan İde, bilge kişinin etkinliğinin kaynağı ve modelidir. İçinde doğup yaşayıp öldüğümüz dünya, yani görünen ve duyulan dünya

ancak akılla ulaşılabilen ve kavranabilen bir dünyanın, İdeler dünyasının yansısıdır. Bilginin konusu görünen dünya olduğuna inananların inancı sadece bir kuruntudur; onlar görünüşü gerçek sanırlar. Bilginin konusu İde'dir. Matematikçi, eliyle kum üstüne bir daire çizdiği zaman bu daireye bakarak akıl yürütemez, tersine katkısız ve tam bir daire İde'sini düşünerek akıl yürütür; çizilen daire asıl daire düşüncesinin eksik ve duygusal ifadesidir sadece.

Yunan filozofundan bu yana idealizmin uzun bir geçmişi vardır; bütün idealist filozoflarda tıpatıp Eflatun'a benzetilemez. Bununla beraber bütün idealist filozofların şu ortak noktalarda birleştikleri söylenebilir:

a) Deney bilginin kaynağı değildir.

b) Bilginin kaynağı deneyin çok ötesinde ve üstündedir; bilginin kaynağı ide veya ruhtur; ruhsa bir töz (cevher) veya bir etkinlik olarak düşünülebilir.

c) Bu zihni güç deneyden tamamen bağımsızdır; deney sadece bilinen ruhun kendini göstereceği bir çeşit ortamdır; bilen ruh deneye göre apriori, yani deneyden önce vardır.

Leibnitz (1946-1716) bu idealist bilgi görüşünün en tipik temsilcisidir.

Tarihi ve diyalektik materyalizm böyle bir görüşü elbet eleştirir ama bu ondan hiçbir şey almaz demek değildir.

İdealist görüş düşünceyi, somut insanlığı meydana getiren süreçlerin tümünden keyfi olarak ayırır. Düşüncenin işlemlerini, yani bilgiyi sosyal pratikten (işten) ayrı tutar; oysa bunlar birbirinden ayrılamaz. İdealizme göre bilgi, varlığını gerektiren bütün şartlardan önce saf olarak vardır. Peki madem öyledir de niçin bir bilim tarihi vardır? Tabii ve sosyal bilimlerin ortaya çıkması için çağımıza kadar beklemek gerekmiştir. Bilim insanoğlunun tabiatla ve toplumun gelişmesinden doğan problemlerle karşılaşmasının eseri değilse bilim tarihi anlaşılamaz, açıklanamaz; bilim insanlığın tarihi deneyi ile zaman zaman çatışan soyut bir bilginin veya bilincin belirtisi diye düşünülürse bilim tarihi yine anlaşılamaz. İdealizmin bilim anlayışı dini vahyin laik bir ifadesidir denebilir. Yani buna göre bilim kendini anlayıp açıklayamaz.

Bilimi bu şekilde belirleyen idealist görüşe başka bir itiraz daha yöneltilebilir. Mademki tabiatın kaynağı ruhtur ve deney ruhsal etkinliğin uygulama alanından başka bir şey değildir, öyleyse bilim ruhun gelişmesi demektir. Hegel 19. yüzyılın başlarında idealizmin bu mantığını son

basamaklarına kadar yürütmüştür. Ona göre bilimin içeriği, tabiat bilimleri için de, matematik bilimleri içinde kesin olarak ruhtur. Denebilir ki idealist felsefe için ruh bilginin hem kaynağı, hem de aracıdır. Bilgi nesnelerde bulunan ve kendi kendini tanıyan ruhtur. Yani bir başka deyişle, ruh kendinden çıkıp evrene yanaşarak tabiat kanunlarını keşfetmez, ruh bununla sadece kendi ön kanunlarının bilincine varır. Böyle bir yorum temelinden bozuktur. Çünkü insanlığın tarihi gelişimini hesaba katmadığı gibi evreni de hesaba katmamaktadır. Bu duruma göre insanoğlunun evrende yaptığı maddi değişiklikleri açıklamaya imkan yoktur. Bilgi İde'nin bilinmesi değil, düpedüz evrenin, yani maddi ve insani dünyanın bilinmesidir; İde madde ve insanın sadece kuramsal bir ifadesi olabilir. Bilimin içinde İde'den başka bir şey yoksa bilim kararsız ve uydurma herhangi bir yapıdan nasıl ayırt edilebilir? Örneğin bilim, bir ölçüde kendi içinde mantıki olan fakat nesnel dünya ile hiçbir ilintisi bulunmayan efsaneden nasıl ayırt edilebilir? Bilim saf teori değildir; deneye, işe dayanan, deneyle durmadan düzeltilip doğrulanan teoridir. Bilim teori ve pratiğin (işin) akli birliğidir.

İdealist bilim görüşünün eleştirisi onun felsefe tarihinde edindiği olumlu yanları

görmemeyi mi gerektirir? Asla! Marks ve Lenin bu dogmatik davranışa karşı bizi uyarmaktadırlar. Örneğin Marks, Fuerbach Üstüne Tez'in birincisinde idealizmin düşünceyi "gerçek, somut etkinlik"ten ayrı tutmakta haksız olmakla beraber, bilgiyi edilgin (pasif) değil etkin (aktif) saydığını belirtir.

İdealist filozoflar içinde, bilen kişinin etkinliğini en iyi analiz eden Hegel'dir. Hegel bilginin gelişmesinin diyalektik olduğunu, yani bilginin tümünün birden oluşmadığını, birbirini alt eden çelişmelerle, görünüşten temele, duyumdan kavrama doğru ilerlediğini gösterdi. Bilginin bu etkin yanını Marks öncesi materyalizm bilmez; oysa Marksist materyalizm bu noktayı kabul eder fakat ona idealizmin verdiği anlamı vermez, onu sosyal pratiğin (işin) tam somutlaşması sayar. Felsefi idealizm tek yanlıdır; bilgi sadece bir yönünü, yani kuramsal (teorik) yönünü ele alır; pratik yönü hesaba katılmaz.

"Tek çizgili ve tek yanlı karakter, taşlama ve kemikleşme, öznellik ve öznel körlük, işte idealizmin bilgi teorisinin kökleri." (Lenin, Felsefe Defteri)

Açıklamamızın bundan sonraki kısmı

Lenin'in söylemek istediğini daha iyi anlamamıza yardım edecektir. Şimdilik bilmemiz gereken şudur; idealizm bilgesel etkinliği somut insanlığın, yani sosyal pratiğin (işin) belirtisi değil, varlık ve işlev şartlarından sıyrılmış saf bir öznenin etkinliği sayar. Buna karşılık Marks öncesi materyalizm nesneye üstünlük tanır, özneyi bir kenara atar.

2- Metafizik materyalizmin eleştirisi

Felsefe tarihçileri öteden beri idealizme karşıt olarak amprizm'i gösterirler. Buna göre bilginin tek kaynağı duyusal deney, daha doğru deyimiyle duyumlardır. Örneğin, Epikür'ün, Condillac'ın (1715-1780) görüşü böyledir. Fakat bu ampirizm sözü iki anlama da gelir. Çünkü ampirizm ve idealizm pekala birbiriyle uyuşur. Bu bakımdan idealist bir filozof olan Berkeley aynı zamanda ampiristtir. Berkeley bilginin deneyden çıktığını söylemektedir, çünkü ona göre her şey öznel simgelerden ibarettir. Bu da onun felsefe anlamında tam bir idealist olduğunu gösterir. Fakat onun idealizmi Eflatun'un, ya da Hegel'inkiyle bir değildir.

Çünkü ona göre öznel simgeler "duyumlar"dan başka bir şey değildir; büyük idealist düşünürlerin anladığı anlamda "ide" hiç değildir. Çünkü duyumların şu veya bu bireyin öznelliğinden bağımsız, evrensel bir içeriği yoktur. Bu yüzden bu ikinci bölümde "ampirizm" sözcüğünü kullanmaktan vazgeçeceğiz. Onun yerine Marks öncesi anlamda materyalizmi, yani metafizik materyalizmi söz konusu edeceğiz. Metafizik materyalizm ne demektir, şimdi onu görelim.

Marks öncesi materyalizm metafiziktir, çünkü tam bir materyalizm değildir. Eski materyalizm bir yandan insanın Tanrı yaratığı olmadığını, hayvanlıktan kurtulmuş doğal bir varlık olduğunu kabul eder; bu bakımdan materyalizm adına hak kazanır. Fakat öte yandan diyalektik bir görüşten yoksun olduğu için, insanın etkin bir varlık olduğunu, içinden çıktığı tabiatı değiştirebildiğini, bu sırada kendisinin de değiştiğini görmez. Marks öncesi materyalizm tanrıdan vazgeçtiği için materyalisttir ama insanla tabiat arasındaki ilişkiyi gerçekten diyalektik bir görüşle açıklayamadığı için de yeteri kadar materyalist değildir. İnsanla tabiat arasındaki, hatta insanla insan arasındaki karşılıklı etkileşmeyi hesaba katmadığı için de metafiziktir.

Epikür'den d'Holbach'a ve d'Holbach'dan Feuerbach'a kadar Marks öncesi materyalizmin bu yetersizliği özellikle bilginin yorumunda kendini gösterir.

Marks öncesi materyalizm idealizmin her çeşidinden üstündür. İdealizm bilginin kaynağını deneyde görmediği halde, materyalizm her çeşit bilgi için gerekli hareket noktasının deney olduğunu kabul eder. Deney doğal süreçlerin nesnel belirtisidir. Örneğin Epikür ve onun ardından gelen Lucretius'a göre bilgi, evreni meydana getiren maddi süreçlerin (Epikür'e göre atomlardan oluşur) insan duyumunda tam yansımasıdır.

18. yüzyıl Fransız materyalistleri de bilginin idealist yorumunu kesinlikle reddeder; sadece "ilahi" gerçeklerin var olduğunu öne süren dini görüşle idealizmi bir tutar. Bu yüzden deneyden önce "doğuştan düşünce"nin var olduğu tezini şiddetle eleştirir. Onlara göre bilgilerimizin anası deneydir. Helvêtius "bütün düşüncelerimizin kaynağı duyulardır" diye yazar.

Bu materyalist görüşten hareket eden Helvêtius, d'Holbach ve Diderot yalnız dini eleştirmekle kalmaz, halkta ortak bir inanç sağlamak ve tanrıyı karşıya almaksızın tartışma konusu yapılmamak için kendilerini a priori olarak ilahi bir kudretin

tecellisi diye gösteren feodal kurumları da eleştirirler.

Fakat bu filozofların materyalizminde deney kavramı çok zayıf ve şematik bir kavramdır. Onlara göre deney, dış dünyanın bizde uyandırdığı duyumlardan ibaret duyusal deneydir. Onlar bu duyumları, örneğin ağır bir cismin balmumuyla kaplı bir yüzeye düştüğü zaman bıraktığı ize benzer tamamen pasif bir izlenim sayarlar. Özellikle Condillac'ın *'Duyumlar Üstüne İnceleme'* adlı eserinde savunduğu görüş budur. Onlara göre aklın çeşitli işlemleri, yani bellek, hüküm ve muhakeme duyumlara indirgenebilir. Böyle bir görüş yanlıştır.

3- İş ve Bilgi

Materyalizm ve Ampiryokritisizm adlı eserinde Lenin şöyle der;

"Yaşam, yani iş, bilgi kuramının temel taşıdır."

Gerçekten de bilginin kaynağı, dünyayı değiştiren sosyal insanın etkinliği olarak iştir. 18. yüzyıl materyalistlerine, hatta Feuerbach'a göre duyusal deneye dayanmadığı için idealizm bilgiyi açıklamakta

yetersizdir; ama biraz önce gördüğümüz gibi onların materyalizminde de doğru bir deney kavramı yoktur. Marks, deneyi insanoğlunun doğal ve sosyal ortam ile pratik ve dinamik ilişkisi diye tanımlar. İş sadece ortamı değiştirmekle kalmaz, gittikçe daha mükemmel hale gelen alet ve tekniklerin de doğmasını sağlar. İş bilginin hareket noktasıdır; bilgi iş sayesinde ilerler, yanlışlarını düzeltir, derinleşir ve incelir.

Marks öncesi materyalizm soyut olarak zihni bir genellemeyle duyumdan kavrama geçilebileceğine inanır. Örneğin ona göre ufka bakmakla zihnimiz genel ve soyut doğru çizgi kavramına varabilir. Oysa düşünceyi harekete geçiren ve gittikçe daha zengin, gittikçe daha kesin kavramların oluşmasına elverişli koşulları yaratan, ortamdaki eylem ve etkinliktir; bu tarihi süreç uzun zamandan beri olagelmektedir.

Duyu organları evrenle ilk ve dolaysız teması sağlar. Vücudumuz aynı anda her yerde olamayacağına göre bu temas zaman ve mekanla sınırlıdır. Demek ki duyum sınırlı ve kısmidir. Bizi evrensele değil, özele vardırır. Eşyalar arasındaki, olaylar arasındaki ilişkileri anlamamızı sağlamaz. Duyarlı varlıklar olarak dünyada yaşıyoruz, ardışık görünümleri algılıyoruz fakat onları ilişkileri ve bütünlüğü ile kavramıyoruz.

Örneğin küçük çocuk eşyadan ve kendinden ayrı bir mekan kavramını tasarlayamaz. Yalnız etkinliğin gelişmesi, ilerlemesi, özellikle eşyayı elle yoklaması, daha sonra deneylerini çeşitlendirmek, bunları birbiriyle ilgilendirmek imkanını veren yürümesi tıpkı ayrı yollardan hareket eden bir çok kaşifin, edindikleri bilgileri birbirine anlatarak bir bölgenin haritasını çıkarabilmesi gibi onda mekan kavramını doğurabilir; çocuğun dünyayla temas sonucunda yavaş yavaş edindiği pratik sinir sisteminin gelişmesine ve çevresindeki kişilerin müdahalesine bağlı bir pratik, sağlam bir mekan kavramı tasarlamasına ve onu, içinde eşya üstünde ve kendi üstünde her çeşit işlemi yapabileceği bir ortam olarak düşünmesine imkan verir. İnsanlık da kendisini oluşturan tarihi süreç içinde bilimsel mekan bilgisine birdenbire varmamıştır. Mekanı yavaş yavaş fethetmiştir ve fetih devam etmektedir.

İlkel bir tekniğin dar sınırları içinde bulunan ilkel toplumların mekan görüşü de çok ilkeldi ve her toplum yurdunu dünyanın merkezi sanıyordu. Fakat göçler, karşılıklı alışverişler, denizde ve karada girişilen yolculuklar soyumuzun evrendeki yeri hakkındaki düşünceyi temelinden değiştirdi. Günümüzde uzayda girişilen keşifler

şimdi daha ileri bir uzay kavramının oluşumunu hazırlamaktadır.

Örnekleri istediğimiz kadar çoğaltabiliriz. Örneğin bilimde önemli bir yer tutan nedensellik kavramı başlangıçta bugün olduğu gibi akla yatkın özellik taşımıyordu. Bu kavramın her çeşit ilahi özellikten kurtulması için binlerce yıllık pratik gerekmiştir. Uzun zaman insanlar yalnız tabiatüstü bir kudretin tabiatta bir etki yapabileceğine inandılar.

Sosyal pratiğin temel biçimi olan emek, yani iş, daha önce anlattığımız gibi, duyumdan kavrama, deneyden akıl yürütmeye geçişte esaslı bir rol oynamıştır. Konusu ortamı değiştirmek olan iş, çifte özellik taşıyan bir işlemler toplamıdır:

a) Bu işlemler bir yandan analitiktir, yani aletler tabiatı olduğu gibi bırakmaz, böler, ayırır, parçalar ve böylece ileride kimyacının analiz edeceği şekle sokar. Örneğin balta ağacı ormandan ayırır, sonra keser parçalar; daha sonra ağacın gövdesi ve dalları tahta haline getirilir.

b) Diğer taraftan bu işlemler sentetiktir, yani ayrılmış olanı bir araya getirir, birleştirir, birbiriyle uyumlaştırır. Örneğin ağacın kısımları uygun bir biçimde birarayа getirilerek bir gemi veya bina yapılır.

İdealist filozoflar bu işlemlerin anlamı üstünde düşünmekten sistemli olarak kaçınırlar. Oysa tüm bilgi süreci bu işlemlerde taslak halinde görülebilir. Aslında kavramsal düşünce dolaysız duyusal deneyin sınırlarını aşar. Fakat nasıl aşar? Soyut ve Genel ilişkiler kurarak. İlişkiler algıları birbirine bağlamaya, onları tek bir ad altında tutarlı bir bütün olarak kurmaya yarar; böylece kavramsal düşünce bir noktaya bağlı olmaktan kurtulur, evrensel ve değişmez bir biçim kazanır. Demek ki bu soyut ve genel ilişkiler ancak işleyen insanın somut etkinliğinde biçimlenerek kendini gösterebilir. Çok basit, ama anlaşılması kolay bir örnek vererek gösterdiğimiz gibi bu etkinliğin farklılaştırmak ve toparlamak gibi çifte gücü vardır; ayırır ve yeniden birleştirir. Zihni işlemlerin temeli olan analiz ve sentez böylece insanoğlunun pratik eylemi ile oluşur. Eğer insanların yapacak bir şeyi olmasaydı, düşünecek bir şeyi de olmazdı. Elleri olmasaydı düşüncesi de olmazdı. Eğer insanoğlunun ilk yaptığı alet kaba taş parçalarından yontulmuşsa insan düşüncesi taş üstünde yeşermiştir denebilir. İnsanoğlu düşünüp taşınmaktan önce devinir ve devindiği için düşünüp taşınır.

Bilginin ulaşması ve ilerlemesi üstünde

işin oynadığı rol hakkında çok şey söylenebilir. Kavramsalı duyusal deneyden ayıran uzaklığı ölçüp biçen idealist filozoflar şöyle düşünüyorlardı; mademki evrensel ilişkileri ifade eden kavram, sınırlı dolaysız ve katkılı bir deneyin belirtisi olan duyumun çok üstünde ve ötesindedir, öyleyse kavramın kaynağı tamamen ruhsaldır ve dünyadan yukarıdadır. Böylece onlar kavramsal ile duyusalı üst üste koyup birinden ötekine bir geçiş yolu aramayı yasaklamış olurlar. Oysa insanoğlu her gün bu yoldan geçer; belki sözünü ettiğimiz filozoflar bile, bayağı gözüyle baktıkları günlük işleri gözlemiş olsalardı bunun farkına varırlardı. Her işin bir ihtiyacı gidermeye yarar; denebilir ki, insan etkinliklerinin tümü, hangi anda ve hangi yerde ele alınırsa alınsın, ihtiyaç kuralına uyar. Bu kural ihtiyacın nesnel ve öznel bir ifadesidir. O halde bir iş ancak yapılan işlemler bunlara sebep olan ihtiyacı tatmin ettiği ve değiştirilecek nesneye uyduğu takdirde etkili olabilir. Ama bu uyum hemen mi olabilir? Elbette ki hayır. Her çırak (marangoz, demirci, duvarcı çırağı vb) bunu bilir. Bir işlemi kotarmak zorunda olan işçi, sonunda faydasız hareketleri yapmamayı öğrenir. İşlem gittikçe düzelerek, iyileşerek konusuna uygun hale gelir. Bir an gelir ki tutulan yol en az çabayı ge-

rektiren en etkili biçime kavuşur. İşçi artık tamamen uyduğu, alıştığı işlemi ustaca yerine getirecektir. Artık bu sadece bir işlem değildir, kuşaktan kuşağa geçecek, genelleşecek bir modeldir. Böylece insan emeği yol alarak kendi kurallarını yaratır. Fakat kavaram bir düşünce kuralı değil de nedir? Örneğin, "masa" kavramını ele alalım; bu kavram bir takım algıları birbirine uygun bir bütün halinde birleştirmek ve düzenlemek için sınırsız olarak tekrarlanabilen zihni bir işlem değil midir? Bu algılar bireyden bireye çok değişebileceği gibi, bir birey için de her an değişebilir. Bu yüzdendir ki bir masanın rengi ve biçimi son derece değişik olabilir. Fakat "masa" kavramı duyusal deneyin verdiği bu çeşitliliği aşar ve aynı düşünce kuralı içinde tek hale gelir. Yeşil, mavi veya kırmızı, büyük veya küçük, güzel veya çirkin, masa masadır. Demek ki işlene işlene ikincilden esas olanı, eklerden temel olanı meydana getiren işlem insan pratiğinin ta kendisidir. Bu yüzdendir ki pratik, yani iş etkilidir, bir ağaç parçalara ayrılabilir, bir hayvan kesilebilir, vb. demek ki kesmek daima kesmektir. Yani evrensel bir işlemdir. Bu eylem değişik ve ampirik durumlardan bağımsız olarak yani soyut olarak düşünülebilir. Ve insanlar evrensel deneyi ifade eden işlemleri, son derece ha-

reketli ve her kalıba girebilen işaretlerle, kelimelerle, yani dille düşünüp anlatmaya başladıklarından beri bu böyledir.

Pavlov konuşmasız düşünce olmadığını, duyumu aşan evrensel ilişkileri yalnız kelimelerin ifade edebileceğini göstermiştir. Fakat insanoğlunun evrenle sürekli teması olmasa kelimeler ve kelimelerden oluşan dil olur muydu? Tekrarlanması ve başkalarına aktarılması gereken bir işlem tekniklerin hızla yayılmasını sağlamaya yarayan sözle, daha sonra yazılı sözlerle gösterilmeseydi binlerce kişiye ulaşıp genelleşebilir miydi? Konuştukları dil ne olursa olsun bütün uluslarda kelimelerin, bu ulusların yapabildiği işlem ve etkinlikler kadar çok ve çeşitli olması bir tesadüf değildir; dil bütün bir uygarlığın geçirdiği tüm deneyleri kapsar.

İşin kapsamı gerçekten sınırsızdır; çünkü işin görünümlerinden biri tekrar ise, bir diğeri yeniliktir. İcat bir mucize değildir; her icat uzun ve sabırlı bir çalışmanın sonunda ve bir anda tam bir yenilik olarak ortaya çıkar. Nicelik niteliğe dönüşür. Sürekli deneylerin birikimi, ihtiyacın baskısı altında kesin bir yenilikle sonuçlanır ve o andan itibaren yenilik genelleşmeye başlar. İnsan etkinliğinin çeşitli alanlarında (tarım teknikleri, ateşle ilgili teknikler, ulaştırma

teknikleri, ev yapma teknikleri vb.) elde edilen ilerlemeler çağlar boyunca bu şekilde meydana gelmiştir.

En soyutlarından olan matematik de dahil bütün bilimler doğal ve sosyal ortamla kapışan insanoğlunun sürekli işlenmesinin ve mücadelesinin sonucudur. Yenilmesi gereken hastalıklar olmasaydı, dini yasaklara rağmen korkulu sayılan ölüme karşı mücadele ihtiyacı ile binlerce yıldan beri insan vücudu üzerinde çalışılmasaydı, fonksiyonları incelenmeseydi, eski yunanlı ve çinli hekimlerin yaptığı gibi organizma üzerinde incelemelere girişilmeseydi fizyolojinin ortaya çıkacağına kim inanırdı? Deneyleriyle bir sonuca varmasalardı insanların "daire" veya "doğru" kavramını ortaya koyabileceğine ciddi olarak kim inanırdı? Paylaşılan tarla, kesilen veya düzlenen taş ne olursa olsun bir noktadan diğerine ulaşan en kısa yol bir doğrudur. Bu geometrik özellik işin zorunlu kıldığı sonsuz işlemlerden ve bu şeklin çok çeşitli durumlarda tekrarlanmasından çıkmıştır. Geometri zihinde şekil almadan önce insanoğlunun parmaklarıyla doğup şekillenir. Bunun içindir ki geometrik kavramlar en değişik teknik alanlarda uygulanabilmektedir.

Sosyal bilimlere gelince onlar da gökten inmemiştir. 18. yüzyıl düşünürlerini feodal

toplumun kaynağı, toplumların geleceği, krallığın ve devletin kaynağı ve mahiyeti, tarihin kanunları, uygarlığın yükselme ve çöküş nedenleri üstünde düşünmeye iten etkenler feodal toplumlarda gördükleri nesnel çelişmelerdir. Ticari ilerlemeler, fabrikaların ortaya çıkışı, iş bölümünün ve modern sanayinin gelişmesi, alışverişin çoğalması, 18. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında klasik ekonominin (Adam Smith, Ricardo) doğmasına elverişli şartları yaratmıştır. Aynı şekilde, kapitalist toplumdan doğan çelişmeler, özellikle üretimin gittikçe sosyalleşmesi ile üretim araçlarının özel ellerde toplanması arasındaki çelişme İngiltere ve Fransa da ütopik sosyalizm teorisyenlerinin (Robert Owen, Fourier, Saint-Simon) düşüncelerine kaynak olmuştur. Bununla beraber 19. yüzyılın ortasında, bilimsel sosyalizmin ortaya çıkması için bazı nesnel şartların belirmesi gerekmiştir. Bu şartların en önemlisi büyük şehirlerde gittikçe yoğunlaşan ve gittikçe mücadele gücü kazanan modern proletaryanın gelişmesidir. İngiliz ve Fransız işçi hareketi deneyinden yararlanarak bu mücadeleyi inceleyen Marks ve Engels proletaryanın devrimci rolünü anladılar. Kapitalist toplum kendi ölümünü sağlayacak ana çelişmeyi, yani üretimin sosyal karak-

teri ile mülkiyetin özel ellerde toplanması arasındaki çelişmeyi bünyesinde taşıdığı gibi kendi mezarcılarını, yani sömürülen minyonlarca proletaryayı da bünyesinde taşımaktadır.

2

Marksizm'e Göre Bilginin Ölçütü: İş (Pratik)

"İnsan düşüncesinin nesnel bir doğruya varıp varamayacağını bilmek sorunu teorik bir sorun değil, pratik bir sorundur. İnsan doğruyu, yani gerçeği ve düşüncesini aşan gücü ancak işle deneyerek doğrular. Düşüncenin gerçek veya gerçek dışı oluşunun, işle ilgisiz olarak tartışılması tamamen iskolastiktir." (Marks, Feuerbach üstüne 2. Tez)

Biraz önce gördük ki bilginin kaynağı iştir. Yukarıdaki metinde Marks'ın da belirttiği gibi iş aynı zamanda bilginin ölçütüdür de. Yani düşüncenin nesnel içeriğinin

doğru olup olmadığını anlamak imkanını ancak iş sağlar. Düşünce gerçeğe ulaşabilir mi, ulaşamaz mı? "Gerçek veya doğru" sözünün somut bir anlamı var mıdır? Varsa ne ölçüdedir? Bunun cevabını ancak ve yalnız iş verebilir.

Marksizm-Leninizm'in temel çizgilerinden biri asla saf düşünceyle yetinilmemesi, düşüncenin işle (pratikle) denenmesidir. Düşünce eylemden doğar ve yararlılığını da eylemle gösterir. Soyut olarak birbiriyle çelişen tezleri tutmak ve birinin ötekiyle aynı değerde olduğu sonucuna varmak mümkündür. Ama işlenirken, yani pratikte durum hiç de aynı değildir, iş düşünceleri yargılar. Doğru probleminin sadece kurgusal bir problem olduğuna inanmak Marks'ın deyimiyle 'tamamen iskolastik' bir tutumdur. Gerçekten de ortaçağ filozoflarının tutumları böyleydi. Akıl gücüne kesinlikle inanan bu filozoflar gerçeğe ulaşabileceklerini ve düşüncenin gücüyle bilimi yaratabileceklerini sanıyorlardı. Fakat kendi kendine indirgenen düşünce henüz bilim değildir, nesnel dünyanın kanunları insan düşüncesinde yansıdıktan sonradır ki, bilim ortaya çıkar. Demek ki bilimsel düşüncenin dışarıdan gelen bir içeriği vardır. Bunun içindir ki İngiliz filozofu Bacon (1561-1626) iskolastiği eleştirerek "deneye

başvurmak, düşünceleri olaylarla denetlemek bilginin kesin şartlarıdır" diyordu. Bu bakımdan Marksist bilgi görüşü, üç yüzyıldan beri, yani Bacon, Galile ve Descartes'ten bu yana gelişen bilimsel zihniyetin materyalist ve diyalektik anlamda felsefi bir genelleşmesi olarak düşünülebilir.

Bununla beraber bir çok filozof tarafından öne sürülen başka bir temel görüş vardır: buna göre düşünce nesnel gerçeğin kanunlarını, yani düşüncenin dışında bulunan ve ondan önce var olan bir dünyanın (bu dünya ister doğa, ister toplum olsun) kanunlarını ortaya koyabilir, doğruyu ortaya çıkarıp açıklayabilir (örneğin, bir taşın ağırlık kanununa uyarak düşmeyi veya Yer'in güneş sistemine bağlı olması gibi.) Bu filozoflara göre düşünce kendisinden çıkmaz. Onlara göre de insanın dışında bir dünya vardır, bu dış dünya duyu organlarımızda bir izlenim bırakır ama bu dış dünyayı bilmemiz imkansızdır. Onun için, bütün çeşitlerini bilinemezcilik (agnostisizm) terimi altında toplayabileceğimiz bu tezi incelemekte yarar vardır.

1- Kant bilinemezciliğinin eleştirisi

Bilinemezciliği savunan filozof pek çoktur. Bunları birbirine karıştırmak tehlikesi de yoktur, çünkü örneğin Hume ile kant arasında önemli farklar vardır. Bununla beraber bütün bilinemezci düşünürler evrenin olduğu gibi bilinmesine imkan bulunmadığında hemfikirdirler.

Bu bakımdan Kant'ın felsefe tarihinde seçkin bir yeri vardır. Kant'ın tezini ele almak daha uygundur, çünkü Kant bilinemezciliği öne sürer ama aynı zamanda şüpheci yunan filozoflarından farklı olarak, bilimin mümkün olduğunu belirtir. Hem bilimin mümkün olduğunu, hem evrenin bilinemeyeceğini öne süren Kant bunları birbiriyle nasıl uzlaştırabiliyor?

Kant "gerçek nesne" ile " bize göre nesne" arasında kesin bir ayrım yapar. Gerçek nesne kesin olarak bilinemez. Onu ne duyularımızla, ne de zihnimizle bilebiliriz. Bize göre nesne ise gerçek nesnenin sadece görünüşüdür; Kant'ın kullandığı gibi daha bilgince bir kelime kullanmak gerekirse bu sadece olay'dır. Olaylar gerçek nesneler değildir, yani bize görünen bu evren asıl evren değildir. Kant'a göre biz asıl evreni ne duyularımızla, ne de zihnimizle ta-

nıyabiliriz; olayların ötesinde gerçek bir evrenin bulunduğu bize görünen evrenin varlığından bellidir ama bizim onu kavramamıza imkan ve araç yoktur. Olaylar ve görünüşler duyu organlarımızda iz bırakır; bu izlenimler karışık, çeşitli ve çelişkilidir. Fakat düşünce burada işe karışarak onları bir düzene koyar, Kant'ın deyimiyle onlara bir "şekil" verir. Bundan şu sonuca varılır: olayları evrensel ilişkilere ve zorunluluklara (örneğin yer çekimi kanunu) göre birbirine bağlayan bilimin kanunları zihnin eseridir. Tabiat bizim için bilinemeyeceğine göre bu kanunlar tabiatta olmaz. Fakat buna karşılık bu "kanun"ların kanun olmadığı, tamamen öznel olduklarına göre az bir zaman içinde değişebilecekleri itirazı öne sürülecektir. Kant buna hiç de değil diye cevap verir. Çünkü aklın bilimde yapıcı rolü var, akıl olayları birleştirir, onları birbirine bağlar (örneğin sebep-sonuç ilintisi gibi); akıl şu veya bu kişinin "ampirik bilinç"i değildir. Akıl onların bireyselliğine bağlı değişken ve iğreti bir belirti değildir; değişmez, a priori bir yapısı olan evrensel ilkelere göre her zaman ve her yerde olayları yorumlar. Demek ki, bilim, gerçeği olduğu gibi ortaya çıkarıp bize gösterememekle beraber, şu veya bu kişinin görüşünden bağımsız bir değer taşır. Bilimin kanunları

düpedüz aklın kanunlarıdır; akıl deneyden gelmediğine ve a priori var olduğuna göre akıldan doğan kanunlar da tıpkı akıl gibi değişmez ve evrenseldir. Kant'ın görüşü şu iki sonuçta toplanabilir:

a) Bilim vardır, çünkü aklımız zorunlu ilişkileri, yani tabiat kanunlarını ortaya çıkarma gücüne sahiptir; kanunlarsa oyunları akla uygun şekilde birbirine bağlayarak onları anlaşılır kılar.

b) Ama bu bilim sadece görünüşlerin bilimidir; asıl gerçeğe ulaşamaz, çünkü asıl gerçek bilinemez; düşüncemiz nesnelerin aslını bilecek hiçbir araca sahip değildir.

İlk bakışta Kant'ın tezi tam ortada bir tezdir. Kant bilim taraftarlarına olduğu kadar dini kafalara da hoş görünmez mi? bilim vardır ve ilerlemektedir diyor; duyarlılığımız durmaksızın yeni izlenimlerle etkilenir; düşünce bunları kendi a priori ilkelerine uygun olarak uyumlu hale koyar. Fakat bu bilim mutlak gerçeğin aslına varamadığı için dine de bir yer kalıyor demektir. Ama hangi dine? Sizce hangisi uygunsa ona; ister bilinen dinlerden birine bağlansın, isterseniz serbest bir dini inanç taşıyın, biz liberaliz. (Kant zaten her çeşit din adamına karşı güvensiz ve çekingen

bir insandı.) Din de, metafizik de mutlak doğruyu şu veya bu tarzda temsil etmekte serbesttir. Bilim duyusal deneyin sınırları dışında, olaysal dünyanın dışında kesinlikle hiçbir şey bilemeyeceğine göre onların, yani dinin veya metafiziğin hükümlerini bozacak güce sahip değildir. Mutlak doğru onun yargılama alanına girmez. Kant böylece bilime bütün haklarını tanırken dine de bir yer bırakmakla övünebilir. Onun felsefesi akılla iman, bilimle din arasında bir uzlaşma felsefesidir. 19. yüzyılda Avrupa burjuvazisinin Kant felsefesine gösterdiği ilginin sebebi budur. Burjuvaziye göre kantçılığın felsefi yoldan bilimi doğrulaması iyi bir şeydir; bilim kapitalist toplumda kar için yaratıcı üretim güçlerinin ilerlemesi bakımından gerekli değil midir? Öte yandan kantçılık, 18. yüzyılda Fransız materyalistlerinin gözden düşürdüğü dine eski itibarını kazandırıyor; burjuvazi bunu çok iyi buluyor, çünkü din yalnız öbür dünya için bir sigorta değildir; din kurulu düzeni korumanın en iyi aracıdır; işçilere ağır yaşama şartlarına sabırla dayanmayı öğretir, öte dünyayı kazanmak için bu dünyada acı çekmek gerektiğini söyler.

Engels ve Lenin kantçılığın bu uzlaştırıcı özelliğine vurgu yapmışlardır. Kant düşünceden ayrı ve onun dışında bir gerçek kabul

eder ve Berkeley'inkine benzer bir idealizmi kabul etmez. Ama ona göre dışımızdaki gerçek kesin olarak bilinemez. Kant'ın materyalizmi olduğu yerde sona erer; "utanç" verici materyalizmdir bu. Onun için boş kalan alanı çabucak idealizm kaplar. Çünkü Kant'ın dediği gibi bilgide gerçeğin, tabiatın kanunlarının bulunduğunu kabul etmemek düpedüz idealizmdir. Kant'a göre bilim "madde"sini duyusal deneyden alır; fakat "biçim"i, yani olayları birleştirerek anlaşılır kılan kanunların tümü düşünceden gelir. Kant'ın bilinemezciliği eninde sonunda idealizme varır. Demek ki Kant'a göre de evren kanunları ruhun kanunlarının bir yansımasıdır.

Bununla beraber idealizmi bilinemezcilik (agnostisizm) açısından tanımakla yetinilemez. Bilinemezcilik üzerinde biraz daha durmak gereklidir. Çünkü birçok kimse, bilimsel çalışma üstünde fazlaca düşünemediğinden, -hatta dinden vazgeçmeye gönlü razı olmadığı, şu veya bu şekilde dine de bir yer vermek istediğinden- seve seve bilinemezciliği savunur. Böyleleri "anlayamadığımız, eremediğimiz bir sır, bir sebep var.. Bilim her şeyi bilemez vb." derler. Görünüşte hatırı sayılır bir kanıt gibi gelen bu iddianın hiçbir değeri yoktur, çünkü bilim hakkında köklü bir bilgisizliğe

dayanmaktadır.

Kant'ın bilinemezciliğindeki "bilinmez" kavramı bir postulat'a dayanır. (*Postulat: tanımı olmayan önerme veya doğrudan doğruya belirli olgulara bağlanıp ispatlanmadığı için biçim bakımdan varsayımsal bir özellik taşıması*) Bilinmezciliğin tam eleştirisi için bunu açıklığa kavuşturmakta yarar vardır. Postulat şudur: bilen ruh gerçekten ayrıdır ve onun dışındadır; kendi dışındaki bu gerçeğe ulaştığını sandığı an kuruntuya kapılıyor demektir. Bu tez baştan aşağı yanlıştır. Niçin mi? Çünkü bilen ruh diye ayrı bir şey yoktur. Çünkü bilginin "saf" veya Kant'ın deyimiyle deneyüstü bir öznesi yoktur. Maddi dünyanın dışında bir özne soyut ve bulanık bir kavramdır. Bilginin öznesi, tarihi bir süreç içinde yen alan somut ve sosyal bir varlık olan insandır. Bu somut insanın dünyanın dışında olmadığı apaçık meydandadır. Maddi evreni ortadan kaldırın, yaşama ve düşünmenin nesnel şartlarını yok edin, ortada düşünen insan kalmayacağı gibi insanlık da kalmaz. Başka bir deyişle evren (bilimin konusu) ve insan (bilimin öznesi) birbirine yabancı ve dolayısıyla biri ötekine kapalı iki ayrı alan değildir. İnsanın bir parçası olduğu evreni bilebilir; kendisini her yönden sardığı, kendi gerçekliği onun da gerçekliğini orta-

ya koyduğu için evreni bilebilir. Bilim evrene yabancı bir ruhun eseri değil, evrende doğup gelişen ve durmadan onu keşfeden etten ve kemikten ibaret insanoğlunun eseridir. Daha önce de belirttik, insan sosyal insanlık tarihi içinde açılıp genişleyen tüm etkinliklerinden bağımsız olarak tanımlanamaz. Demek ki bilim öteki insani etkinliklerden ayrı bir etkinlik değildir.

Denebilir ki, Kant büyük bir deha idi. Laplace'dan önce güneş sisteminin bir bulutsu nebülözden doğduğunu söyleyen o değil midir? Bilgi problemini niçin kusursuz ortaya koyamadı? Böyle bir soruya bütün ayrıntılarıyla cevap vermek tarihi materyalizmi enine boyuna anlatmayı gerektirir. Sanıldığının tersine deha hal ve şartlardan daha önemli değildir. Düşünce gücü ne olursa olsun Kant'ın felsefesi, dayandığı sosyal pratikle sınırlıdır. Kant zamanının, ülkesinin ve sınıfının ürünüdür; kültürel ve ideolojik bir geleneğin mirasçısıdır. Bunlardan sıyrılarak düşündüğünü sandığı zaman da tarihi bakımdan belirli bir ortamda (nesnel ve öznel bir ortamda) bulunmaktadır. Evrenin oluşumunu açıklarken ve en verimli hipotezlerden birini öne sürebilen bir insanın felsefede idealizme hapsolup kalmasının sebebi işte budur. Tarihi materyalizmin değerli yanlarından

biri de geçmişteki şu veya bu büyük düşünürün felsefi bir problemi niçin iyi ortaya koyamadığını işte böyle açıklayabilmesidir.

Tekrar Kantçı bilgi teorisine dönelim. Biraz önce gördüğümüz gibi tartışma konusu, kantçılığın bilimi sosyal pratiğin eseri saymaması, içinden çıktığı ve ayrılmaz bir parçası olduğu nesnel dünya ile insanoğlunun kapışma sonucunda ortaya çıkan çeşitli etkinlik şekillerinden biri olduğunu kabul etmemesi, insanlığın iş ve bilgi yoluyla tabiatı işleyip alt etmeye çalışmasaydı var olamayacağı gerçeğini inkar etmesidir. Fakat insan kendi eseri olan bilimin bu nesnel dünyayı gerçekten etkileyebildiği nasıl anlayabilir? Bilginin bir görüntüyü değil gerçek dünyayı olduğu gibi kavrayabileceğini nasıl ispatlar? Bunun cevabını bize yine insan pratiği pratiği verebilir. Bilimsel kavramlar nesnel gerçeğin esasına hiçbir şekilde varamasaydı deneysel alanda hiç kullanılamazdı. Oysa termodinamik ve kimya formülleri gibi akli kavramlara dayanan bilimlerin tarihi gösteriyor ki, insanoğlu eskilerin düşünemediği oranda tabiatı değiştirebilir. İnsanoğlunun tabiata sağladığı maddi değişiklikler bilimsel kavramların nesnel değerini inkar edilemeyecek şekilde doğrulamaktadır. Bu kavramlar kesinlik

kazandıkça nesnel dünyanın kanunlarını daha doğru yansıtmaktadır.

Denilebilir ki, evrende bilimin asla ulaşamayacağı, özüne varmayacağı "bilinmez" bir taraf yok mudur? Buna dahi ancak insanlığın binlerce yıllık pratiği cevap verebilir. Bilim, analiz ve sentez metotlarını kullanarak, sebebi bilinen doğal olayları aynen meydana getirebilir; bu kanıt "gerçek nesne"nin hiç de bilinemez olmadığını ispat eder. Engels, 'Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu' adlı eserinde şöyle diyordu:

"Doğal bir olayı, oluşma koşullarının yardımı ile yaratabiliyor, üstelik onu isteğimiz amaçta kullanabiliyor ve görüşümüzün doğruluğunu ispat edebiliyorsak, Kant'ın kavranmak dediği "gerçek nesne"nin sonu gelmiş demektir. Bitkisel ve hayvansal organizmalarda meydana gelen kimyasal maddeler, organik kimya bunları ardarda yapmaya başlayıncaya kadar, o özüne varılamaz "gerçek nesne"ler olarak kaldılar. Ama bu maddeler, eskiden boya elde etmek için tarlalarda yetiştirdiğimiz kökboyası denilen bitkinin kökünden elde edilen, fakat şimdi daha basit ve ucuz bir şekilde kömür katranından çıkarılan alizarin gibi yapılmaya başlandıktan sonra "gerçek nesne" artık "bize göre nesne" olup çıktı.

Alizarini laboratuarda yapabildiğimize

göre onun "öz"ü bizim için hiç de kavranamaz değil demektir; çünkü tabiat kanunları kavranabilir; pratikte, bilgilerimizin değerini ve önemini anlayabilir, bilincine varabiliriz. Engels'ten bu yana meydana gelen bilimsel ilerlemelere dayanarak örnekleri çoğaltabiliriz. Artık laboratuarlarda vitamin yapılabilmekte, insanlık eskiden erişilemez sanılan "fotosentez" olayının sırrına yavaş yavaş ermektedir. Bu darbe bilinmezciliğin tepesine inerek yukarıda sözünü ettiğimiz postulatı (tabiatın düşünceyle kavranamayacağı postulatını) paramparça etmektedir. Biz dünyaya gökten inmedik; onun içindeyiz, deviniyoruz ve onda düşünüyoruz; tabiat hem bilgilerimizin anası, hem de uygulama alanıdır. Dünya üstündeki eylemimiz arttıkça, bilgimiz genişledikçe evrenle daha çok birleşip bütünleşiyoruz; insanla evrenin temeldeki birlik ve bütünlüğü daha çok sağlamlaşıp derinleşiyor.

Tabiat için geçerli olan, toplum için de geçerlidir. Toplumun kanunları da bilinemez değildir. Tarihi materyalizm, toplumun belirli bir noktasında (kapitalizm evresi) sosyal pratiğe dayanarak nesnel tarihi süreci gün ışığına çıkarıp aydınlattı. Aynı şekilde, ilkel ortaklaşa toplum ortadan kalktıktan sonra tarihin itici gücünün

sınıf mücadelesi olduğunu gösterdi. Daha önemlisi, üretim güçlerinin gelişmesini üretim ilişkilerine bağlayan zorunlu uygunluk kanunu bulup çıkardı. İnsanlığın bilinçli etkinliğinin gerçek kaynağını buldu ve düşüncenin bütün gerçekliğini ve kuvvetini, evreni değiştirmekte olan sosyal insanın pratik etkinliğinden aldığını gösterdi. Bütün bunların, ilginç olmakla beraber, nihayet bir "görüş" olduğu, bilimsel değer taşımadığı ileri sürülebilir. Fakat tarihi materyalizmin sosyal pratikle durmadan doğrulandığını unutmamalıdır. Tarihi materyalizmin bilimsel değerini bizzat onun can düşmanları vermektedir. Örneğin Fransa'da Katolik kilisesi papaz-işçilere fabrikaları terk etmelerini emretti; kilise papaz-işçilerinin fabrikalarda devrimci işçilerle bir arada olunca inançlarını yitirdiklerini onun için bu tedbire başvurulduğunu öne sürdü. Durum bu olunca denebilir ki dini inanç nesnel sosyal pratiğin ayrılmaz bir parçası, hatta onun bir ifadesidir. Büyük modern bir fabrikada sömürülen bir işçi hayatı yaşayan ve her gün maden işçileri sendikasında siyasal eyleme karışan bir papaz-işçi yavaş yavaş işçi zihniyeti edinir, çünkü insan bıçakla kesilmiş gibi ruh ve beden diye ikiye ayrılamaz. Böylece kilise, istemeden, tarihi materyalizmin nes-

nel değerini ve bilimsel niteliğini doğrulamış oldu. Daha bunun gibi yüzlerce örnek gösterilebilir. Genel olarak Katolik kilisesi, sırf manevi bir görev yaptığını, ruhları kurtarmaktan başka amaç taşımadığını ileri sürerek kapitalist üretim ilişkilerini canla başla savunuyorsa sebep, dini ideolojiyi insanın insan tarafından sömürülmesine bağlayan sıkı dayanışmanın bilincinde olmasıdır. Böyle davranmakla kilise, bilinci nesnel şartlara kopmaz bir bağla bağlayan gücü ortaya koyan tarihi materyalizmi kanıtlamakta, kilise yetkililerinin iddia ettiği gibi onun feci bir yanlış değil karşı konmaz bir doğru olduğunu bizzat göstermektedir. Genel olarak burjuvazi politik ve ideolojik davranışıyla, örneğin artık Marksizm'in "aşıldığı" sanısını verecek davranışlarda bulunmakla Marksizm'in geçerliliğini durmadan kanıtlamaktadır. Örneğin büyük Fransız burjuvazisinin politikacı ve gazetecileri şimdi durmadan "sosyal devlet" "sosyal adalet" "sosyal güvenlik" vb'den bahsederek işçilerin yaşama şartlarında kesin değişiklikler yapacaklarını, bu sayede işçilerin kapitalizme uyacaklarını öne sürmektedirler; bu da gösteriyor ki, kapitalistler bile nesnel şartların günlük yaşayışta esaslı rol oynadığını, işçiler arasında devrimci düşüncelerin ilerlemesinin nes-

nel verilere dayandığını kabul etmekte ve tarihi materyalizm kurucularının bilimsel görüşlerini doğrulamaktadırlar.

Bugünkü toplumun tüm geçmişi Marksizm-Leninizm'in bilimsel değerini doğrulamaktadır. Kapitalizmin son basamağı olan emperyalizmin analizini yapan Lenin, sömürge halklarının uluslar arası işçi sınıfı ile anlaşarak gittikçe daha çok tarihi rol oynayacağını göstermiş, milli kurtuluş hareketlerinin büyük bir hız kazanacağını önceden görmüştür. Zamanımızda Lenin'in ne kadar haklı olduğu anlaşılmıştır.

Sosyal ve doğal kanunlar söz konusu olduğunda bilginin en iyi ölçütü iştir. Bilinmezcilik (agnostisizm) kabul edilemez, çünkü düşünceyi eylemden, teoriyi pratikten kesip ayırarak bilim kavramını bozmaktadır.

Şimdi Marksist-Leninist bilgi teorisini açıklayınca bilinemezciliğin temeldeki zayıflığını daha iyi anlayacağız.

2- Marksist-Leninist Bilgi Teorisi

İdealizme aykırı olarak diyalektik materyalizm bilginin kaynağını düşüncede değil, evreni kendine mal ederek yapısını

ve kanunlarını yavaş yavaş bulan insanoğlunun somut etkinliğinde görür. Düşünce, insanoğlunun bu evrene dalarak onu değiştirdiği ve öğrendiği ölçüde düşünebilir evreni. Bilen düşüncenin kanunları kavram olarak maddi evrenin kanunlarından başka bir şey değildir. Bununla beraber düşüncenin nesnel kanunlara ulaşma süreci basit bir süreç değil, karmaşık ve diyalektik bir süreçtir. Lenin, Felsefe Defteri'nde şöyle der;

"Bilgiler, düşüncenin nesnelere sonsuz ve ebedi yaklaşma sürecinin sonudur. Tabiatın insan düşüncesinde yansıması "ölü", "soyut", hareketten yoksun ve ÇELİŞMESİZ bir tarzda değil, çelişmelerden ve onların çözümünden doğan ebedi bir hareket süreci içinde anlaşılmalıdır."

Bir sopanın ucunu suya daldırdığımız zaman sopa bize sanki kırılmış gibi yeni bir biçimde görünür. Böylece biz, ucu suyun içinde olup olmadığına göre aynı sopanın duyusal iki görünümünü ediniriz. Bu iki görüş arasında bir çelişme vardır. Buna bakarak hem düzdür, hem eğridir gibi bir sonuca varmayız. Çelişmeyi gidermeye çalışırız. Yalnız optik kanunları, ışığın kırılmasına ilişkin kanunlar hakkındaki bilgimiz bize bir ışık ışınının bir ortamdan başka bir ortama geçerken yön değiştirdiği-

ni -ve bu geometrik görüntü değişikliğinin bundan ileri geldiğini- öğretir, görünüşler arasındaki bu çelişkiyi gidermemizi, çelişik görüntülerin aslında bir olduğunu anlamamızı sağlar. Lenin'in de dediği gibi, bilgi olayların pasif ve mekanik bir tepkisi değildir. Olayların görüntüsünden aslına, görünüşünden doğrudan doğruya mahiyetine varan bir hareket, bir etkinliktir. Bu hareket bir çelişmenin bilincine ve çözümüne varmakla sonuçlandığına göre diyalektiktir.

Biraz önce sözünü ettiğimiz metinde Lenin'in söylediği "yansıma" kavramını şimdi daha iyi anlayabiliriz. Zamanımızdaki idealist filozoflar bu kavrama şiddetle karşı çıkarlar. Bilgi bir yanımsa değildir ve olamaz, çünkü yansıma eylemsizdir, oysa bilgi bir "işlem"dir, derler.

Marksizm-Leninizm bilginin bir işlem olduğunu çok iyi bilir. Sosyal pratiğin (işin) bilginin hem kaynağı, hem ölçütü (miyarı) olduğunu anlatmak için söylediklerimiz, Marksist bilgi teorisi gerçeğin cansız bir kopyasıdır diyen idealist filozofların yanlış kapı çaldıklarını göstermeye yeter. Esasen Marks ve Lenin bilen düşüncenin, yani bilimin özel bir etkinliği olmadığını, hiçbir rol oynamadığını bir an için düşünselerdi, toplumların bilimini kurmak ve geliştir-

mekle uğraşmazlardı.

Gerçeğin silinmesi, elbette bir yansımadır, aksi taktirde ona, zaten bilgi denemezdi. Daha önceki örneğimizi ele alalım. Ucu suya daldırılmış olsun olmasın sopayı görmekle edindiğimiz algı nesnel bir gerçeğin öznel yansımasıdır. Ama bu yansıma yüzeysel, dolaysız ve kısmidir. Biraz önce de söylediğimiz gibi, sopa algısı aykırı iki görüntü şeklinde olduğuna göre bu yansıma çelişmelidir ama hiç de saçma değildir. iki görünüşten her biri ayrı ayrı ele alınırsa nesnel bir gerçeği ifade eder; biriyle öteki arasındaki çelişme ortamdaki nesnel bir değişikliğin belirtisidir. Böyle olmakla beraber, basit bir algının açıklayıcı bir değeri yoktur. Algı, bilginin sadece hareket noktasıdır, düşünce onsuz hız alamaz. Fakat algılardan doğan çelişmeleri çözmeye ve gidermeye ancak kavramla ulaşılabilir; kavram duyusal algının sağladığı verileri işleyen düşünce işlemidir. Söz konusu olayda, ucunu suya daldırınca sağlam sopanın niçin kırık gibi göründüğünü anlamamıza yarayan kavram "kırılma" (ışınların kırılması) kavramıdır. Kavram da bir yansımadır ama ikinci derecede; dolaysız algının ulaşamayacağı temel optik kanununu yansıtır. Algılamak bir yansımadır; şu anlamda yansımadır ki, her algı dış or-

tamın duyu organlarımıza çarpmasından doğar ve duyu organlarının her biri dış ortamı kendine göre yansıtır (göz görür, kulak işitir, vb.) Anlamak, evrenin kanunlarının ne olduğunu kavramaktır ve bu ikinci derecede bir "yansıma"dır; çünkü doğru bilginin içeriği görülen olayın kanunudur.

Demek ki bilgide iki aşama var; dolaysız olan duyusal aşama ve dolaylı olan zihni aşama. Bilgi duyusal olanla zihni olanın birleşmesidir. Demek ki bilgi karşıtların birliğidir, yani diyalektik bir birliktir. Kavramın meydana gelebilmesi için duyusal algının sınırının aşılması gerektiğine göre duyusal olanla zihni olan birbirine karşıt demektir, çünkü zihni olan kavram evrensel, duyusal olan algı parça parça ve daima özeldir. Zihni olana varmak için duyusal olanı gidermek gereklidir. Fakat aynı zamanda duyusal olanla zihni olan birbirinden koparılamaz; çünkü zihni olan gökten inmez, duyusal evren üstündeki eylem ve yansımalardır ki bizi soyutlama ve genelleme yoluyla kavrama ulaştırır. Görünüş ile asılın hem karşıt, hem aynı olması gibi, zihni olanla duyusal olan da hem birbirine karşıt, hem birbirinin aynısıdır. Şimdi bilinemezciliğin eleştirisine dönelim.

Bilinemezcilik, görünüş ile asıl arasına Çin Seddi çeker. Görünüş bilimin konusu-

dur, fakat asıl bilinemez, der. Bu ayırma sunidir. Çünkü görünüş asılın görünüşü, asıl da görünüşün aslıdır. Yukarıda değindiğimiz gibi, görünüş ya "kırık sopa" ya "düz sopa"dır. Fakat bu görünüş hiç de keyfi değildir. Çünkü olayları birbirine bağlayan zorunlu bir tabiat kanununun belirtisinden başka bir şey değildir. Tabiat kanunları bize oldukları gibi gözükmezler. Kimse bir tabiat "kanun"unu görmediği gibi ona dokunmamıştır da. Ama belirtilerine bakarak kanunu kavrayabiliriz. Asıl görünüşe göre ne ise kanun da olaya göre o dur. Atomları oldukları gibi kavrayamayız fakat evrenin atomik yapısını (asıl) kavrayarak onların etkilerini (görünüş) anlayabiliriz. Görülüyor ki, ayrılmaz olanı ayırmak saçma bir şeydir; bize göre evren bilinebilir ama asıl evren bilinemez demek anlamsızdır. Bilmek, görünen bir gerçeği bilmektir daima; insan hiçbir şekilde görünmeyen bir şeyi, yani ne duyarlığımızda ne zihni düşüncemizde belirgin olmayan bir şeyi nasıl bilebilir? Demek ki bilgi eşyanın ve olayların aslını bilmekten ibarettir. Lenin *Materyalizm ve Ampiryokritisizm* adlı eserinde bunu şöyle belirtir:

"... her insan "asıl şey"in apaçık ve basit bir değişmeyle olay haline, "bize göre şey" haline geldiğini milyonlarca defa görmüştür. Bilgi de-

diğimiz işte bu değişmedir."

Henüz bilgi ile işimiz bitmedi, diye itiraz edilebilir. Atomu da derinlemesine incelemek gerekir. Buna imkan olmadığına göre demek ki eşyanın esası bilinemez. Bu soruna aşağıda 3. bölümde döneceğiz. Burada şimdilik sadece şuna işaret etmeliyiz ki bu itiraz doğru bir gerçekten yanlış bir sonuç çıkarıyor. Doğrusu şu ki bilgi hiçbir zaman durmaz; bunun içindir ki Marks, Engels, Lenin bilgiyi sonsuz bir ilerleme diye tanımlamışlardır. Ama bu hiçbir zaman, eşyanın gizli bir esası var demek değildir. Bu sadece tabiatın tükenmez olduğunu, Lenin'in dediği gibi, "bilimin az derin özden daha derin öze doğru durmaksızın ilerlediğini" ifade eder.

Nesnel gerçeği daima daha incelik ve kesinlikle yansıtan bilimsel kavramların durmadan mükemmelleşmesinin sebebi işte budur. Gerçeğin kavramsal yansıması da aslı gibi, yani gerçek gibi donuk değildir. Lenin'in yansıma teorisinin anti-diyalektik olduğu itirazının hangi noktada dayanıksız bir itiraz olduğunu böylece anlıyoruz. İşte bunun için biz materyalistiz, bunun için insanla evrenin birlik içinde olduğunu söylüyoruz, bunun için bilginin diyalektik olduğunu anlayabiliyoruz. Yalnız dünya-

ya dalan ve onun hareketini yansıtan bir düşünce diyalektik ve dolayısıyla canlı ve yaratıcı olabilir; tıpkı sonsuz evrenin diyalektik ve daima yeni olduğu gibi. Bilgi dünyanın yansımasıdır demek, bilgiyi pasif bir ayna mertebesine indirgemek değildir; bu demek, düşüncenin diyalektik olarak algıdan başlayarak kavrama ulaştıran işlemlerle evrenin kanunlarını göz önüne çıkarma gücünde olduğunu söylemektir. Yalnız kökü evrende olan ve tabiat kanunlarını yansıtan bir düşünce canlıdır. Yalnız diyalektik bir düşünce tabiatın diyalektiğini ve tarihin diyalektiğini düşünebilir. Bilimi kurmak için evrenden vazgeçebileceğini sanan düşünceye gelince, onun bir hayaletten öte gerçekliği, bir rüyadan öte önemi, bir hokkabazlıktan öte ciddiyeti yoktur.

3- Marksizm ve pragmatizm

Marksizm'in kurgusal bir yorumla yetinmemek, dünyayı değiştirmek gerektiği hakkındaki temel tezi, Marksizm-Leninizm'in pratiğe (işe) verdiği önem burjuvaziyi kendi felsefi düşüncesini yenilemeye zorladı. Bu yüzden burjuvazi, eylemi ön plana çıkararak daha dinamik bir insan kavramı önermeye girişti. Bu bakımdan girişilmiş

en ilginç deneme pragmatizmdir. (Yunanca 'pragma' eylem, iş anlamına gelir.) Pragmatizm, emperyalizmin dev adımlarla yayıldığı bir zamanda Amerika Birleşik Devletlerinde doğdu. Fakat bütün kapitalist Avrupa'ya yayıldı.

Pragmatizmi sıkı bir şekilde eleştirmek gerekir, çünkü bazı yazarlar Marksizm'i pragmatizmin bir çeşidi diye sunmaya kalkıştılar, halen de kalkışanlar var.

Pragmatizmin esas tezi şu cümlede özetlenebilir: başarıya ulaşan her şey doğrudur. Örneğin pragmatizmin ustalarından biri olan William James'e göre dinin doğruluğu, inanan kimseye su götürmez bir iç ferahlığı vermesiyle sabittir. Demek ki burada doğruluğun ölçüsü faydadır; fayda ise şu veya bu kişiye, şu veya bu özel ihtiyaca göre izafi (göreceli) bir şeydir. Pragmatizm "bir düşünce, bir fikir, işle, pratikle doğrulandığı için doğrudur" demez; "bir fikir başarıya ulaştığı için doğrudur" der. Bu sebeple pragmatizm Marksizm'e benzemek şöyle dursun, ondan tamamen farklı bir görüştür.

Marks ve Lenin'e göre doğru bir fikir, nesnel olarak ortaya konmuş bir fikirdir. Bir fikir sosyal pratikle doğrulandığı için nesnel olarak ortaya konmuş demektir. Örneğin artık değer teorisi kapitalizmin ma-

hiyetine dayanılarak kurulmuş bir teoridir, nitekim işçi sınıfı deneyle bunu doğrulamış ve bundan pratik sonuçlar çıkarmıştır.

Pragmatizm doğru'ya nesnel bir temel bulmak zahmetine girmez; ona göre "doğru"nun hiçbir nesnel anlamı yoktur. Biri için doğru olan bir başkası için olabilir. Şu doğrudur, bu doğru değildir diye bir ayırıma gerek yok, faydalı olan doğrudur. Oysa birine faydalı olan bir başkasına faydalı değildir. Bilimsel zihniyete evrensel bir anlam; pragmatizm ise bilime karşı aldırışsızdır; demek ki, pragmatizm bir öznelciliktir (sübjektivizm); öznel idealizmin günümüzde aldığı şekillerden biridir. Ona göre gerçek benim duyularıma, ihtiyaçlarıma, eğilimlerime uygun olan, daha doğrusu o anda çıkarıma uygun olandır.

Böyle bir felsefenin emperyalizmin gereklerine mükemmel uyduğu söylenebilir. Emperyalizm için esas olan haklı olmak değil, rakibini yenmektir. Pragmatizmin göklere çıkardığı fayda burada apaçık sınıfsal bir anlam taşır. Faydalı olan "doğru"dur. Burjuvazinin çıkarlarına yarayan doğrudur. Kullanılan araç ne olursa olsun sırf kar peşinde koşan bir sınıfın zihniyetini dile getirdiği için pragmatizm kısa görüşlü bir felsefedir.

Marksizm-Leninizm ise tam tersine,

nesnel olarak kurulmuş bir fikrin doğrulanmasının araçsız olmayacağını öne sürer. Devrimci bilir ki, bilimsel doğru bazen çok uzun süren mücadeleler sonunda kendine bir yol açar. Bilim ve tekniklerdeki genel gelişme, sosyal pratikteki ilerleme, Galile'nin buluşlarını gittikçe daha sağlam bir kesinlikle doğruladı. Ama bu buluşlar başlangıçta daha az doğru değildi. Aynı şekilde, kapitalizmin ve işçi hareketinin gelişmesi, sonra sosyalizmin kuruluşu Marks'ın analizlerinin bilimsel değerini doğrulamak imkanını verdi. Bu analizler Marks'ın Kapital'i yazdığı zamanda da doğru olarak yapılmış demektir.

Pragmatizme bakılırsa "başarı" kazanmak şartıyla her yalan doğru sayılacaktır. Marksistler ise tam tersine, yalanın ve hokkabazlığın doğrunun karşısında daima yenileceğini düşünürler. Çünkü sosyal pratik, fikirleri sınava çeker.

3

İzafi Doğru ve Mutlak Doğru

1- Doğru Kavramı

Akılcı büyük filozof Spinoza (1632-1677) doğruyu "eşya ile bilginin çakışıp eşitlenmesi) diye tanımlar. Zamanımızda filozofların bir çoğu Spinoza'nın verdiği bu tanıma sırt çevirir. Onlara göre "doğru" kelimesinin ya anlamı yoktur ya da tamamen öznel bir anlamı vardır; böyle ise dünya hakkındaki her görüş "doğru" demektir. Doğru kavramının bu biçimde yorumlanması dinsel inançlarla bilimsel gerçekleri bir tutmaktan başka sonuç vermez. Bu yorum, bir önceki

bölümde eleştirdiğimiz pragmatist bilim yorumuyla bir kapıya çıkar.

Şüphesiz, anlayacak bir insan kafası yoksa doğru da yoktur. Düşünen insanı ortadan kaldırın artık doğru da olmaz; ne doğru kalır, ne yanlış. Fakat nesnel kanunlara uyan bir tabiat daima vardır. Doğru, evrenle düşüncenin karşılaştığı noktadadır. Şu bilimsel öneri doğrudur dediğimiz zaman, bu önerinin nesnel evrenin şu görünüşünü tam ifade ettiğini anlarız. Doğru bir düşünce gerçekle uyumlu olan düşüncedir; bu bakımdan Spinoza'nın formülü tam tamına geçerlidir. Yanlış ise, tam tersine, düşünce ile gerçeğin uyumsuzluğudur. Doğru, düşüncenin bir eylemi olduğu için "eşyanın içinde" değildir; fakat bu eylem, bizi saran dünya gerçeğinin içinde bilerek kurulmuştur. Genel olarak denebilir ki, doğru, doğal ve insani evren kanunlarının düşüncede yansımasıdır.

2- Şüpheciliğin Eleştirisi

Şüphecilik (septisizm) insan düşüncesinin ne olursa olsun her hangi bir gerçeği anlatma gücünü inkar eden filozofların tutumuna denir; onlara göre öznenin kendi sınırlarının dışına çıkmak için hiçbir aracı

yoktur.

Eski yunanda bir çok ünlü şüpheci filozof vardı; bunlardan biri de ünlü Pyrrhon'dur. (MÖ. 365-275) Şüpheci yunan filozofu yanında söylenen, öne sürülen düşünceleri ve kendi düşüncelerini "araştırır, inceler" bunlardan hiçbir sağlam doğruya varılamayacağı sonucunu çıkarır. Onun felsefesi bir tek ilkeye, yani şüpheye dayalı sürekli bir araştırmadır.

Pyrrhon görüşler arasında bir seçim yapılmasını yasaklıyordu; ona göre her öneri bir ötekine eşitti; biricik akıllıca davranış insanın kendi düşüncesini kesinsiz tutmasıdır.

Tarihi bakımdan şüpheciliğin olumlu yönleri olmuştur; çünkü bilincin bütün doğmalara, bütün tanrısal esinlere karşı bağımsızlığını kabul ve ilan ediyordu. Bu bakımdan şüphecilikte bir eleştiri mayası vardır. Daha sonraları şüphecilik daha modern bir şekilde, dini istibdada, mucize inancına, vb. karşı savaşta rol oynadı. Fransa'da Montaigne ve Pierre Bayle gibi düşünürler, çeşitli alanlarda, geleneksel metafiziğe karşı mücadeleyi kolaylaştıran bir felsefi şüphecilik sürdürmüşlerdir.

Dünyayı ve insanı anlayışı bakımından ele alınırsa şüphecilik az yanlış sayılmaz. Yunan şüphecilerinin en büyük kanıtı du-

yumların durmadan değiştiği ve çeliştiği, hatta her görüşün bir karşıtı olduğuydu. Nesnel kesin bir bilgiye ulaşmak bir hayaldir, çünkü her kişi kendinde kapalı, kendinde hapistir. Felsefi bakımdan haklı olan biricik davranış şüphedir.

İlk bakışta şüpheciliğin durumu sarsılmaz görünmektedir. Bütün düşüncelerimizin hareket noktası duyumlar değil midir? Oysa her duyum özneldir; mademki duyumlarımız durmadan değişiyor ve durmadan biri ötekine aykırılık gösteriyor, öyleyse bilimi üstüne kuracağımız toprak hareketli bir kum yığını gibidir.

Diyalektik materyalizm böyle bir yorumun karşılığını verecek araçlara sahiptir.

Her duyumu bir öznenin aldığı, bu öznenin durmadan değiştiği, her öznenin özel duyumları olduğu doğrudur. Fakat bu durum duyumun nesnel bir anlam taşımadığını ispat etmez.

a) Duyumların çeşitliliği ne olursa olsun hepsinin daima bir dayanağı vardır; duyu organları ve sinir sistemi. Sinir sistemi ve duyu organları benim şu veya bu anda sahip olabileceğim düşünceden tamamen bağımsız olan nesnel gerçeklerdir. Anatomi ve fizyoloji sinir sistemimizin yapısını ve kanunlarını inceler ve duyu organlarımızdan her birinin özel bir duyumun taşı-

yıcısı olduğunu gösterir. Evet, duyumu bir özne yaşar ama duyum organizmanın öz kanunlarına uygun olarak meydana gelir ve bu kanunlar bizim öznelliğimize bağlı değildir. Duyumları alan özne, ayrı ve soyut bir özne değildir; beden ve bilinçten bir insandır ve bu insanın nesnel yapılı duyu organları vardır.

b) Şüpheci, duyumların durmadan değiştiğini söyler; yani onlara dayanarak hiçbir kesin bilgi kuramayız der. Peki ama duyumlar niçin değişir? Niçin çeşitlidir (renk, tat, koku, vb)? Çünkü nitesel çeşitliliği duyarlığımızda yansıyan maddi bir dünyaya nesnel olarak bağlıyız. Bizde kırmızı duyumu uyandıran nesnel sebep, bizde mavi duyumu uyandıran nesnel sebepten farklıdır. Deneysel fizik çoktan beri göstermiştir ki renk, ses, koku algımız, bizim dışımızda bulunan, öznelliğimizden bağımsız ve değişmez kanunlara uyarak meydana gelen bazı maddi hareketlerin belirtisidir. Öyle ki duyumlar, yunan şüpheci filozoflarının sandığı gibi bizi kendi içimize hapsederek dünyadan ayırmaz, tam tersine evrenle bizim aramızda aracılık eder. Duyum kapalı bir kapı değil, açık bir kapıdır. Duyumların nitesel çeşitliliği, yoğunluk derecesi, bir duyumun zamanla çeşitlilik göstermesi maddi bir dünyanın, hem nitelik, hem ni-

celik olan, karşıt güçlerin çarpışma, sürekli değişme ve hareket alanı olan bir dünyanın nesnel süreçler halinde yansımasıdır. Şüphesiz, şu veya bu duyumu alan bir öznedir ama maddi evren onları kendisinde uyandırdığı için algılar. Şüpheci şöyle der: "özne başka olsaydı, başka duyumlar alırdı." Buna karşılık vermek kolaydır; "Evet ama maddi evren de olduğundan başka türlü olsaydı, duyumumuz da olduğundan başka türlü olurdu." Bizde şu veya bu duyumu uyandıran nesnel niteliklerin duyumla özdeş olduğunu söylemiyoruz; böyle bir iddia saçma olurdu. Biz, idealistlerin yaptığı gibi nesne ile özneyi birbirine karıştırmıyoruz. Diyoruz ki, öznenin duyarlılığı evrenin nesnel yapısına göredir. Duyum elbette öznel bir olaydır ama bu olay bilimin incelediği kanunlara uygun olarak nesnel olayları yansıtır.

Lenin. *"duyum nesnel dünyanın öznel bir imgesidir"* derken haklıdır.

c) Sorunu biraz daha deşelim. Duyarlılığımızın yapısı ve duyumlarımızın niteliği, maddi dünyanın yapısına ve kanunlarına göre olduktan başka, soyumuzun tarihi göz önünde tutulursa bu duyumların dış dünya ile ve dünya üstündeki eylemimizle ne derece şartlandığı da anlaşılır. Sinir sitemimizin ve duyu organlarımızın oluşumu ap-

riori değildir; daha başlangıçta bütün duyu organlarıyla "donatılmış" ve bir anda dünyaya inmiş bir insan düşünmek hayaldir. Canlı varlığın yapısını tayin eden etken, çevre ile canlı varlığın karşılıklı etkileşmesidir; canlı varlık ancak yaşadığı ortama uymakla yaşamını sürdürebilir. İnsan için bu süreç o kadar kesindir ki soyumuzun tarihi olağanüstü bir uygarlık hareketidir diyebiliriz. İnsanoğlu evreni değiştirdikçe kendisi de değişmiştir; duyu Onganları giderek daha hassaslaşmış, son derece ince ve karmaşık işleri becerecek hale gelmiştir. Bugün sahip olduğumuz duyu organları, her hangi bir hayvan türünün gelişmesiyle ortak yanı olmayan bir tarihin mirasçısı olan bir türün duyu organlarıdır. Bunun içindir ki diyalektik bir bilgi teorisi duyumlardan ayrı düşünülemez. Örneğin insanda görme, dokunma duyuları gerçekten zihni gelişmenin izlerini taşımaktadır. Çünkü insanda bütün duyusal etkinlik şekilleri beyinde yer alır. Yalnız şematik bir insan kavramı, insanın duyumsal yaşamını zihni yaşamından soyut olarak ayırabilir. Daha önceki bölümlerde gördük ki (bölüm 1-2) bütün tarihimiz, bütün kültürümüz duyarlılığımızda olduğu kadar zihnimizde de yer alır. Bilim insanoğluna kavramsal düşüncenin sınırsız güçlerini, sanat ise insa-

noğluna duyarlılığının sonsuz zenginliğini ortaya koyma imkanı sağlar.

Klasik şüpheciliğin eleştirisinden çıkan bütün bu gözlemleri bir daha özetleyelim: duyum, gerçeğin bilinmesine hiçbir zaman engel değildir; tam tersine doğruya giden yol üstünde ilk adımdır. Duyum dünyanın insanda yansımasıdır. Fakat bu yansıma zorunlu ise yeterli değildir. Bir önceki bölümde gördük ki yalnız kavram, görünüşlerin duyusal çeşitliliğinin ötesinde evren kanunlarına ulaşmamızı mümkün kılar. Bilgi böylece evrende duyusal yansımadan kavramsal yansımaya ulaşır.

3- Gerçeğin Diyalektiği

Bilgi bir süreçtir. İnsanlığa iyiliksever bir tanrı tarafından bir anda gökten indirilmiş değildir. Hegel'in Mantık Bilimi'ni yorumlayan Lenin bu konuda şöyle der:

"Görünür olanla gerçek olanın ve bunlar arasındaki (karşılıklı) ilişkilerin tüm yönlerinin toplamı –işte doğru bundan oluşur." (Felsefe Defteri)

Nesnel gerçeği meydana getiren görüşlerin ve ilişkilerin toplamı bize birden ve toptan gelmez. Daha önce gördük ki duyum daima kısmi ve sınırlıdır; duyumdan

kavrama, dolaysızdan dolaylıya, özelden evrensele geçiş, sonra teorik düşünceyle aydınlatılmış pratiğe dönüş bilginin diyalektiğini meydana getirir; bilginin konusu olan doğal evren ve insan tükenmez olduğu için de diyalektik durmadan derinleşir.

Marks öncesi materyalizm, bilginin diyalektik kavramından yoksun olduğundan doğruyu gerçeğin dolaysız, pasif ve kesin bir kopyası gibi gösteriyordu. Ona göre bilim duvar yaparken bir taşın ötekine eklenmesi gibi sonsuz olarak bir doğrunun ötekine eklenmesinden ibarettir. Bilimlerin somut incelenmesi gösteriyor ki, durum hiç de böyle değildir. Bir örnekle bunu çok açık gösterebiliriz. 19. yüzyılın başlarında ışık hakkında iki görüş çarpışıyordu: birisi ışığın son derece hızlı giden parçacıklar olduğunu öne sürüyor, öteki görüş ise dalga teorisini savunuyordu. İkinci görüşe göre ışık yayılmaya tutamak olan ve "esir" adı verilen fizik bir ortamda dalgaların yayılmasına benzetilebilir. Deneyler ikinci teorinin birinciye üstün olduğun gösterdi. Çünkü birinci teori doğru bir çizgi halinde yayılan ışığı çok iyi açıklamakla beraber kırınım ve enterferans (titreşim girişimi) olaylarını inandırıcı tarzda açıklamıyordu. Dalga teorisi hem bu olayları, hem ışığın doğru çizgi şeklinde yayılmasını son derece

aydınlıkla açıklıyordu. 19. yüzyılda dalga teorisi daha da mükemmelleştirildi; Maxwell sayesinde elektromanyetik bir teori şeklini aldı; Maxwell'in teorisi yalnız ışık olaylarını değil, elektrik ve manyetizma olaylarını da akla yatkın bir kavram halinde birleştiriyordu. Demek ki dalga teorisinin kesinlikle doğru, parçacık teorisinin ise yanlış olduğu söylenebilir. Bir süre sonra uygulama, yani deneysel pratik bu düşüncenin eksiklerini tamamlayacaktır. Gerçekten de bu yüzyılın başlarında elektromanyetik teorisi için de anlaşılmaz olan bir dizi olay ortaya çıkarıldı. Örneğin fotoelektrik etki bunlardan biridir. Madeni bir plakaya ışık tutulursa plakadan negaton adı verilen maddi parçacıklar yayınır. Böyle bir olay ışığın bir mermi demeti (fotonlar) olduğunu ve madeni plakayı dövdüğünü gösterir. Ve ışığın parçacık teorisi bu yeni buluşları akla yatkın tarzda açıklayabiliyordu. Bununla beraber eski saf ve basit parçacık teorisine dönmek mümkün değildi; çünkü son araştırmalarla ortaya çıkarılan deneysel olayları anlamak için fazlaca şematik ve yetersizdi. Teori alanında yeni bir adım atmak, parçacık teorisinin de, elektromanyetik teorisinin de sınırlarını aşmak gerekliydi. Bu yeni adım enerji kuantumu kavramı sayesinde atıldı; buna göre bir ışık kaynağı

enerjiyi kesiksiz yaymaz, aralıklı olarak salıverir. İşte bu enerji tutamlarından her birine enerji kuantumu denir. Böylece dalga ve parçacık teorilerini birleştiren bir dalga mekaniği teorisi ortaya çıktı.

Peki denebilir ki "doğru" bunun neresinde? Bazı yazarlar burada doğrunun söz konusu olmadığını ve nesnel bir anlam taşımadığını söyler, bütün bunlar araştırıcının kullandığı kavramların ve aletlerin mahiyetine bağlıdır derler. Araştırıcı şunları veya bunları kullandığına göre olayların bir "imge"sini elde eder. Bu imge bilmemize imkan olmayan gerçeğin esası hakkında bize bir şey öğretmez. Bu sebeple dalga ve parçacık kavramları tabiatın özelliklerine tekabül etmez. Bunlar olayları tanımlamakta kullanılan imgelerden ibarettir. Bu imgelerin nesnel olup olmadığı üstünde durmak anlamsızdır; çünkü evren hakkındaki bilgimiz tamamen kullandığımız kavramlar ve aletlere bağlıdır.

Daha önce bilinemezciliğe karşı yöneltttiğimiz eleştiri böyle bir durumun tutarsızlığını anlamamıza imkan verir. Bir fizikçinin aletleriyle ilişkisi olmasa, bilim ona bu aletlerin nasıl çalıştığını öğretmese ve gene bilim maddi dayanaksız bir kavramsal ilişkiler sisteminden ibaret olsa tabiatta bu olağanüstü değişikliklerin nasıl ve niçin

meydana geldiği anlaşılamaz. Temelinden yanlış olan bir görüşün doğru olup olmadığını bize ancak pratik gösterebilir.

Bunları belirttikten sonra, şimdi tutarlı bir bilimsel doğru ortaya koyabilir miyiz? Biraz önceki düşünceler çerçevesinde ele alırsak, ard arda beliren buluşları ve birbiriyle çalışan, ölen ve yeni doğan bu teorileri nasıl yorumlayabiliriz? Bu sorulara doyurucu, inandırıcı cevabı diyalektik materyalizm vermektedir.

Fresnel'in buluşları, daha akla yatkın yeni bir teorinin doğuşu ışık olayları hakkındaki Newtoncu yorumu tamamen ortadan mı kaldırdı? Daha önce fizik biliminin öne sürdüğü ve ön palana çıkardığı parçacık kavramı olmasa buna inanılabilir. Öyleyse nasıl bir sonuca varmalı? O zamana kadar mutlak sanılan parçacık teorisi, olayların baskısı altında daha zengin ve daha derin bir teori ortaya atılınca izafilik kazandı. Bu yeni teorinin tanıdığı sınırlar içinde parçacık teorisi gene de geçerli idi. Gene aynı şekilde yıllarca mutlak doğru sayılan elektromanyetik teori, onun açıklayamadığı olayların meydana çıkması üzerine araştırmacıların daha zengin ve daha derin yeni bir teori öne sürmesiyle izafi doğru halini aldı. Elektromanyetik teori işe yaradığı alanda gene geçerlidir.

Şimdi bu sürecin diyalektik yorumunu yapmak istersek ne söylemeliyiz? Denecek şudur: ortada bilinen olayların doğruladığı bir teori ve bu teorinin akla yatkın biçimde açıklayamadığı yeni olaylar bulununca bu ikisi arasında çatışma doğar. Bu çatışma, tıpkı çelişme gibi verimlidir ve bütün ilerlemelerin devindirici gücüdür. Çatışma yeni bir teori doğurur; bu yeni teori hem o zamana kadar açıklanamayan olayları, hem de eski teorinin açıklayabildiği olayları kapsar. Yeni teori, "aşma" kelimesinin diyalektik anlamında eski teoriyi aşmış olur. Eski teori, o andan itibaren akıp giden tarihi bir sürecin bir "an"ı olarak belirir artık. Bu akış devam edecek, yeni teori de bir gün olayları açıklamaya yetmediği zaman, bilinen deneysel alanda olayların tümünü ya da yaklaşık olarak tümünü kapsayacak daha mükemmel yen bir teoriye yerini bırakacaktır. Her teori, kendisini aşan ve kapsayan daha derin bir teorinin bir anıdır, bir evresidir. Bu teorilerden hiç biri "doğru"yu tekelinde bulundurmaz, çünkü doğru bu sürecin tümüdür; bu süreç, bilimsel düşüncenin, mantıkçıların deyimiyle yadsımanın yadsıması yoluyla bir teoriden daha kesin ve daha geniş teoriye geçme sürecidir. Doğru bir harekettir, karşıtların çatışmasıdır, diyalektik bir süreçtir.

Böyle olunca pekala anlıyoruz ki o ana kadar doğruluğunu ispat etmiş olup artık yetersiz kalan bir teoriden daha akla yatkın bir teoriye geçiş, mutlak yanlıştan mutlak doğruya geçiş değil, belirli düzeyde kesinlikle geçerli olan sınırlı doğrudan öncekini de kapsayan daha geniş bir doğruya geçiş demektir. Ve bu süreç böyle sürüp gider.

Örneğin klasik mekanik (Newton, Laplace) kuantum mekaniğinin ortaya çıktığı gün yanlış olmamıştır. Bu şekilde düşünmek metafizikçi kafasıyla düşünmektir, yani ayrılması mümkün olmayanı bölmelere ayırmak, bilgi sürecinin diyalektik bütünlüğünü parçalamaktır. Klasik mekaniğin kanunları doğrulandıkları alanda (örneğin güneş sistemi ölçüsünde) mutlak bir değer taşır. Ama uygulanma alanı, son yüzyılın başlarında sanıldığının tersine, evrensel değildir. ölçü değiştiği zaman, bir milimetrenin on milyonda biri kadar mesafeyi dolaşan bir elektronun geçtiği yolu incelemek gerektiği zaman yeni bir mekaniğe, yani kuantum mekaniğine başvurmak gereklidir. Klasik mekaniğin kanunları kuantum mekaniğinin bize sağladığı daha ince ve daha derin doğruya göre izafi görünür. Paul Langevin'in dediği gibi:

"Klasik mekaniğin 'yanlış' olduğunu hiçbir zaman keşfetmedik. Hangi sınır-

lar içinde geçerli olduğunu ve bu sınırları aşma yolunu keşfettik biz." Kuantum mekaniğinin sınırları da aşılmaz değildir. Bilim deneyden doğan ve o sınırlar içinde geçerli kalan doğruları izafi kılarak durmadan ilerler. Bilim bir daha değişmemek üzere tanımlanmış ve donmuş bir kavramlar yığını değildir; varılan doğruların sürekli ve diyalektik olarak aşılmasıdır. Öyle ki her yeni kavram daha önceki kavramların yeniden gözden geçirilmesine, sınır ve kapsamının belirtilmesine imkan verir. Bulunmuş doğruların izafiliği, şüpheciliğin kolayca sanabileceği gibi, bilimin yerinde saydığı anlamına gelmez; bilimin ilerlediğini gösterir. Teorinin izafiliği bilimsel bilginin nesnelliğinin en iyi kanıtıdır; bu nesnelliğin sonsuz olarak ilerlediğinin; güçsüz olduğundan değil, tersine tükenmez olan evrende her zaman keşfedecek yeni bir şey bulacağından dolayı bitmemiş olacaktır.

İşte burada materyalist ve diyalektik bilgi teorisinin en can alıcı noktasına geliyoruz.

Engels Anti-Dühring'de der ki, insanlık "ebedi doğrular"la amel etseydi, her şey zaten bulunmuş sayılacağına göre araştırılacak hiçbir şey kalmazdı.

Bilimin özü, onun her zaman ilerlediğidir. Bilimle ilerleme birdir; bilimin bir gün

tamamlanacağını ve "her şey"in bilineceğini boş yere sanan insanların anlamadığı işte budur. Bu tutum bilginin diyalektik yapısını anlamamak demektir.

Bilgi sonsuz evrenin bilinmesidir; konusu sınırsız olduğuna göre o da sınırsız olacaktır. Evrenin sonsuzluğu bilimsel ilerlemenin de sona ermeyeceğini gösterir. Demek ki ilerleme, daha önce gördüğümüz gibi kısmi bir doğrudan daha az kısmi bir doğruya geçiştir ve bu böyle sürer gider. İlerleme tabiat alanındaki bilgimizin derinleşmesi, bilinmeyeni bilinene dönüştürme, daha önceki bölümde gördüğümüz gibi düşüncenin ilerleyerek görünüşten esasa, az derin esastan daha derin esasa ulaşmasıdır. Gene gördük ki, bilinemez kavramı anlamsızdır ve bilim için aşılamayacak hiçbir engel yoktur. Bundan şu sonuç çıkar; bilimin attığı her adım, her ilerleme daha öncekilere göre izafi olduğundan, dünyanın keşfinde daha kesin bir ilerleme demektir. Atomların varlığını bilmek, nesnel maddi evrenin bilinmesinde mutlak bir ilerleme olmuştur. Artık değerin anlaşılması da kapitalist toplumun bilinmesinde mutlak bir ilerleme olmuştur. Fakat o zamandan beri atom bilimimiz yeni atılımlar yapmış ve bilgimizi daha ileri götürmüştür. Bu ilerlemeler atomun bulunuşunu ve artık değerin

bulunuşunu hiç de değerden düşürmez, çünkü onlardan başlamadan daha ileri gitmek mümkün olamazdı. Burada mutlak ile izafinin diyalektiği vardır. İzafi, mutlakın içinde, mutlak da izafinin içindedir. Her yeni doğru, bilgi sürecinin tümüne göre izafidir; fakat aynı zamanda her doğru nesnel bir gerçeğin ifadesidir. Her izafi doğruda gerçeğin bir mutlak çekirdeği saklıdır. Bilginin ilerlemesini sağlayan işte budur, yani izafi ile mutlakın diyalektiği.

"Modern materyalizme, yani Marksizm'e göre, bilgilerimizin mutlak nesnel doğruya yaklaşıklık sınırı tarihi bakımdan izafidir fakat o doğrunun varlığı ve bizim ona yaklaşmakta olduğumuz kesindir, muhakkaktır. Şu tablonun çizgileri tarihi bakımdan izafidir ama onun var olan nesnel bir modele bakılarak yapıldığı muhakkaktır. Şu veya bu anda, şu veya bu şartlarda eşyanın yapısı hakkındaki bilgilerimizi ilerleterek taş kömüründe alizarin, atomda elektron bulunduğunu keşfetmemiz, tarihi bakımdan izafidir, ama bu cinsten her buluşun "mutlak nesnel bilgi" bakımından bir ilerleme olduğu kesin ve muhakkaktır." (Lenin, Materyalizm ve Ampiryokritisizm)

4- Yanlış ve Doğru

Diyalektik olmayan her doğru kavramı, gündüze karşı gece gibi, her doğruya karşı bir yanlış önerir. Metafizikçiye göre ya doğrunun apaydınlığında ya yanlışın kapkaranlığındayız. Engels'in de Anti-Dühring'de belirttiği gibi yanlışın doğruya ve doğrunun yanlışa aykırılığı izafidir. Biraz önce açıkladığımız düşünceler bunun niçin böyle olduğunu anlamamıza yarar.

Bilgi kısmi bir doğrudan daha geniş ve daha zengin bir doğruya sürekli bir geçiştir. Düşünce gerçeğe daha çok yaklaşmak için durmadan kendini düzeltir. Ulaşılan doğruların her biri gerçeğin o zamana kadar bilinen doğrularca farkına varılamayan bir yönünü yansıtır. Ayrı ayrı alınırsa her doğru, bilgi alanında yeni bir ilerleme sağlayan bir yaklaşımdır. İşte yanlışın ne olduğunu anlamamıza yarayan budur.

Klasik mekaniğin deneylere uygun düştüğünü söylemek kesin olarak doğrudur. Fakat bu öneri, daha önce gördüğümüz gibi, deney alanı klasik mekaniğin sınırlarını aştığı andan itibaren yanlış olur. Ölçüyü değiştirince yeni bir mekanik zorunluluğu doğar. Demek ki yanlış, eşyanın tümüne göre sadece bir yönünü, tüm oluşa göre oluşun sadece bir anını göz önüne almak-

tan ibarettir.

Burjuvaziyi devrimci bir sınıf olarak tanımlamak, bu sınıfın feodal toplumun yıkılmasında oynadığı rol göz önüne alınırsa doğrudur. Şimdi bu noktadan hareket ederek "burjuvazi her zaman ve her yerde devrimci bir sınıftır" dersek doğru yanlışa dönüşür. Deneyin ve sosyal pratiğin sonuçları gösteriyor ki burjuvazi, kapitalist üretim ilişkilerinin değişmesine karşı çıkmaya başladığı andan itibaren tutucu ve gerici oluyor. Feodaliteye karşı devrimci olan burjuvazi, proletaryaya karşı tutucudur. Başka bir örnek; eşyayı tanımlama ve sınıflandırmayla yetindiğimiz sürece klasik mantığın kuralları kesinlikle geçerlidir ama eşyanın hareketlerini, değişimlerini, iç çekişmelerini açıklamak istediğimiz zaman daha derin bir mantığa, yani diyalektik mantığa başvurmak gerekir. Kullanılabileceği sınırların dışında uygulanmaya kalkışıldığı andan itibaren klasik mantık yanlış olur.

Özet olarak, doğru, bilginin tümüne göre izafiliğini kabul etmediği andan itibaren yanlışa dönüşür. Bir çok kez söyledik, bilgi harekettir, geçiştir, aşamadır. Buna karşılık yanlış, duraklama ve hareketsizliktir. Düşünce gerçeğin nesnel hareketini tam tamına yansıtacak yerde donduğu ve

sürecin bir yönünü mutlak olarak kavradığına inandığı andan itibaren, bilgiyi, tüm hareketi göz önüne almadan bu hareketin bulunduğu noktalardan birinde duraklatmak istediği andan itibaren yanlışa düşer. Yanlış, bilginin sıfır olması değildir. Yanılan kişi yanılmadığına kanidir. Yani onda da bir doğru fikri, bir bilgi fikri vardır ve bilgisizliği ona bilgisizlik görünmez. Yanlış, bilginin sıfır olması değildir; felce uğramış bilgidir. Yanlışın yanlış olduğunu onu aşmakla anlarız; onu aşarken de bilgimizin sınırının bilincine varırız. Dogmacılığın özü bilginin donuk olmadığını görmektir.

www.tastablet.com

Georges Cogniot - Guy Besse

Marks'a göre
Bilgi Teorisi

Lenin göstermiştir ki, her gelişmenin kaynağı karşıtların çatışması ve kaynaşmasıdır.
Bu kuram, Marksist diyalektik yöntemin çekirdeği, hatta temelidir. Karşıtlar belirmeden, çatışmadan, biri diğerini yok etmeden gelişme olamaz. Nesnelerin ve olayların karşılıklı ilişkileri değişme, gelişme ve hareket halinde düşünmeye başladığımız andan itibaren, tabiri caizse çelişmelerin üstüne basmış oluruz. Tabiatta durmaksızın bir nesne doğup gelişmekte, bir başkası ise varlığını yitirmektedir. Eski ile yeni, ölenle doğan, göçenle büyüyen arasındaki savaş ilerlemenin ve gelişmenin kanunudur. Karşıtlar hem yan yana, iç içe, bir arada, birbirine bağlı, hem de uyuşmazlık ve savaş halindedirler. Birbirine karşı sınıfların bulunduğu toplumda sınıfların mücadelesi tarihin akışını sağlayan bir güçtür.

İnsan, diyalektik bir mantıkla düşünürse görür ki, toplumsal ilerleme ve gelişme, toplumun dışında, mesela onunla tabiat arasında değil, toplumun içinde bulunan bir çelişme gereğince, üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişmeden doğmaktadır.

İnsan düşüncesinin en temeli ve en dolaysız kaynağı doğrudan doğruya ve yalnız başına tabiat değil, tabiatın insan tarafından değiştirilmesidir; insan aklı, tabiatı değiştirmeyi öğrendiği ölçüde artmıştır.

arya yayıncılık

ISBN:978-975-8491-87-2

9 789758 491872